

ДРАМСКА БАШТИНА

КУ
НА
С

Милорад Поповић Шапчанин

ТРНОВА КРУНА

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

До сада објављено:

Књига 1

Јоаким Вујић
ШНАЈДЕРСКИ КАЛФА
(1960)

Књига 2

Бранислав Б. Нушић
ИЗА БОЖЈИХ ЛЕБА
(1964)

Књига 3

Бранислав Б. Нушић
NE DÉSESPÉREZ JAMAIS!
НЕ ОЧАЈАВАЈТЕ НИКАД!
(1989)

Књига 4

Бранислав Б. Нушић
ПРЕДГОВОР
(1992)

Милорад Поповић Шапчанин

Милорад Поповић Шапчанин

ТРНОВА КРУНА

Драма у пет чинова

1892.

Лица:

ВЕЧЕРИН — Властелин

ВЕЛИКА — Његова синовица

ВЛАТКО ВОЈИНОВИЋ — Војвода

КРАЉИЦА КАТАРИНА — Жена Драгутинова,
Угаркиња

КРАЉ ДРАГУТИН

ЕВСТАТИЈЕ — Владика мачвански, брат Драгутинов

КАСТЕЛАН

СТАНИША — Дворник

УРБАН — Бискуп

МИХАЉ

— Грофови угарски

ЛАЈОШ

КРАЉ УРОШ

ЛОГОТЕТ

КРАЉИЦА ЈЕЛЕНА

ЈОАНИКИЈЕ — Архиепископ

СЛУГА У УРОША

УЛАК

МИЛУТИН

БЛАЖ — Стари властелин

ПРВИ ЧИН

Велика лепа дворана у граду Дабрацу. Властелин Вечерин и његова синовица Велика налазе се у дворници. Велика је у мушком, витешком оделу, седи на столици и врло је уморна. Вечерин стоји иза ње, врло суморан.

ВЕЛИКА:

Стриче!

ВЕЧЕРИН:

Шта је, дете моје?

ВЕЛИКА:

Што си тико суморан?

ВЕЧЕРИН (насмеши се усиљено):

Нисам, дете моје.

ВЕЛИКА:

Кад ти је поглед мрк, а око мутно, моја изнурена снага још више клоне. Велики пут од Хвостна доведе, јако ме замори. Како се зове овај двор?

ВЕЧЕРИН:

Дабрац.

ВЕЛИКА:

И овде је двор Драгутина, краљева сина? (Гледа кроз прозор). А каква је оно река?

ВЕЧЕРИН.

Сава; а она тамо земља Срем.

ВЕЛИКА:

И ту живи Влатко мој. Је ли, стриче, хоћемо ли га скоро видети? Рече, полазећи, ето ме у рано пролеће; а данас...

ВЕЧЕРИН:

Година како не оставља Дабрац.

ВЕЛИКА:

Узалуд чеках на граду, јутром и вечером, погледајући на краљеву цесту. Звезде трептаху, сунце се рабаше и пењаше к небу, али звезда моје судбине не помаљаше се.

ВЕЧЕРИН:

Одметник!

ВЕЛИКА:

Не збори гласно тако тешку реч! Орао је залутао далеко; вратиће се, можда, својим планинама. Сећаш ли га се, кад се врну с боја на Татаре? У двору га неговасмо сви, докле тешку рану не преболи...

ВЕЧЕРИН:

Камо среће да јој је подлегао ... Та но, но, не погледај ме тако прекорно. Тебе ради криво ми, девојко.

ВЕЛИКА:

А кад се исцељен предигну, паде захвалан преда ме, погледа ме сузим очима — оним драгим и лепим очима — и ја га подигох. И данас себе питам: беше ли грех, што, уз негу, поклоних му и своје срце? Је ли могућно, добри мој стриче, да је погазио све доброте што му чинисмо ми?

ВЕЧЕРИН:

Ја га већ два пут опазих. Чињаше ми се као да ме намррно не хте опазити.

ВЕЛИКА:

Онда би у његовим жилама била друга крв. Није могућно.

ВЕЧЕРИН:

За што не? Али, нека се добро чува Влатко Војиновић. Цвет, који би се усудио згазити, чува љути рис, који ће му откинути ону сатанску главу.

ВЕЛИКА:

Не тако опако, добри мој стриче.

ВЕЧЕРИН:

Као сенка поћи ћу за њим; претворно ћу се увијати пред господом дворском, и пред њим самим! Моју мржњу заодећу таком понизношћу, да ћу се његовим поверењем титрати као играчком. Ја не морам знати све што знам: ни рану, ни љубав, ни његову заклетву.

Дођох као властелин незадовољник, којих је пуно у овоме двору. Краљевић, или можда и неко други из овога гнезда, сазивље властелу, која спрема издају краљу оцу, да доцније невернија буде краљу сину. И госпођа краљица Јелена посла ме овамо с порукама сину и снаси. Ја остајем овде, незаходни гост. Ти си момче, што двори свога господина ... А он, е хе; има још од овог старог сокола да учи и летети и кликтати жутокљуни јастреб. Причувај се добро, гиздави дворски господичићу!

ВЕЛИКА:

Љубави, љубави је жедна усахла душа моја — нећу освете!

(Влатко се појави, застане изненађен, па онда се приближи, претворном равнодушношћу).

ВЕЧЕРИН:

Клањам се твоме господству, узвишени дворанине. Реци: где ћу наћи свога земљака, Влатка Војиновића?

ВЛАТКО:

Зар он није на Рашкој?

ВЕЧЕРИН:

Одавно је у овим мачванским областима, у Посављу. Кажу, да је на овом двору господин вељи...

ВЛАТКО:

Преварили су те, стари господине. Влатко је у Дубровнику и учи у Латина чини и мађије.

ВЕЧЕРИН:

Е, у здрављу краљевом, да и тога буде у земљама Немањиним.

ВЛАТКО:

Чудиш се? Да те уверим. Ето видиш, док зажмурим — преда мном се створи вељи властелин Вечерин са Рашке.

ВЕЧЕРИН:

Познао си ме?

ВЛАТКО:

Ма да си се учрнио као манастирски богомољац.

ВЕЧЕРИН:

А познајеш ли овога младића?

ВЛАТКО (тргне се, за се):

Каква сличност! (Вечерину): А ко ти је тај млади витез?

ВЕЧЕРИН (мрко):

Латинин, што ми га послаше Дубровачки трговци за таоца.

ВЛАТКО (хладно):

Латини су леп, али лукав род.

ВЕЧЕРИН:

Је ли, Влатко Војиновићу, ми смо земљаци ... је ли ти бап не познајеш овог Латинина?

ВЛАТКО:

Не.

ВЕЧЕРИН:

Тако је; памћење ветри годинама.

ВЕЛИКА (потресена, сломљена):

Дакле утрнуо онај свети жар. (стрицу). Поћимо одавде сви ... господине вељи.

ВЕЧЕРИН:

Ако господин војвода ... (Поћу).

ВЛАТКО:

До скорог виђења, драги мој земљаче!

Вечерин и Велика (оду).

ВЛАТКО:

Јест, драги Вечерине; ти ми извида патриотску рану, сачува ми живот, а твоја синовица Велика огреја ме љубављу и поклони ми срце. Али је моје срце данас хладно и за те и за њу. Ја и сад љубима ... Боже, не смем ни изустити ... па ипак је тако. Ја љубим, љубим ову Угаркињу! ... Зар да низак и незнан преживим све своје дане с тобом, Велика? Мој је живот само мој, сила којом ћу гомилати славу и част. Лествицу сам наслонио на престо и већ коракнух на вишу пречагу; мени се осмехује нова звезда, звезда од Будима ... (У дубини види се Катарина. Гледа је дивећи јој се). Ево се сјајна и лепа помаља на обзорју. На част теби, Драгүтине, звезде небеске; ја сам скроман; довољна ми је само ова једна једина звезда земаљска.

(КАТАРИНА поносно ступа, озбирући се на обе стране. Опазив Влатка, пријатно се изненади.)

Ту је. (Застане).

ВЛАТКО (за се):

Већ из далека мирише јој дах;

Жубор хаљине њене заноси

И опија ме ...

(Ту је, као бајаги, истом опазу и поклони јој се)

КАТАРИНА (прилазећи му):

Тако усамљен?

ВЛАТКО:

У осами се слатко размишља о завичају ...

КАТАРИНА:

Зар равна Мачва и чаробан Срем

Мало су драги теби, Србину?

Зар те, реци ми, витеже славни,

Ништа не веже за ове равни?

ВЛАТКО:

Светла Краљице!

КАТАРИНА:

Или те љубав

Уроци краљу, више, привлачи?

Тежиш ли тамо, слободно реци!

Намере своје ко сваком скрива

Најзад од свију преварен бива.

ВЛАТКО:

Преузвишена!

КАТАРИНА:

Тако је, тако.

Јер онај само ловоре бере

Који уз срце има и вере ...

Служит' се не сме тамо и амо —

Зашто да се и ми варамо?

ВЛАТКО:

Ја сам слуга твој ...

КАТАРИНА:

И ништа више?

Слугу, краљевић, довољно има

Ал' је оскудан у орловима ...

Срце ти плахо, и оштро око,
Он те одавна цени високо.

ВЛАТКО:

За маленкост ми много милости.

КАТАРИНА:

Па пријатељство? (погледи га значајно)

ВЛАТКО:

Твоје светлости?

КАТАРИНА (ласкаво):

Јесте, војвода, искрено велим:

Ја те уза ме што чешће желим.

(охолије)

Реци ми право: и ти си био

Кад превисоки господин Урош

У Будим дође да ме испроси —

Његова мача тад' држао си...

ВЛАТКО:

Држах ја главом...

КРАЉИЦА:

И чу заклетву?

ВЛАТКО:

Чух реч, владико...

КРАЉИЦА:

Ал' реч господску!

И себар себру заклетву даје —

Владачка реч претежнија је!

Урош свечано заветова се:

Пред властелинима нашим и вашим

Уступит' престо својему сину,

Мојему мужу, Драгутину...

ВЛАТКО:

Тако рече краљ...

КРАЉИЦА:

Још за живота?

ВЛАТКО (неодлучно)

Господство Угра, сјајност дворнице,

Поред све пажње; — занело ме је...

КАТАРИНА:

Да, за живота!... Тако мора бит!

ВЛАТКО:

Краљевска никад не пориче се.

КАТАРИНА:

Али је престо непрестано још

Далеко од нас... од мога мужа!

У овом дабарском дворцу чамимо

Животом ниским к'о клеветници.

Ову понизност желим, војводо,

Што пре заменит' престоним сјајем.

Геби су знани пути скривени:

Моје намере и моја дела.

Сад хоћу да знам: је си л' савезник...

ВЛАТКО:

На живот и смрт! Светла владико,

Моја су дела моји сведоци.

КАТАРИНА:

Веље властеле, незадовољне,

Јеси л', војводо, прибрао доста?

ВЛАТКО:

Будни су моји услужни дуси;

Присташа наших разгран'о се број,

Па све јунаци...

КАТАРИНА:

Али Урош краљ?

ВЛАТКО:

Завеса, коју преда њ спуштају

Мсји тајници што су на двору,

Заклањају све наше намере.

Он их не види.

КАТАРИНА:

А је ли време

Одлучним скоком пасти на дело?

ВЛАТКО:

Тренутак само и лавовски скок:

Па сан твој јава, жеља свршен чин.

КАТАРИНА (ласкаво).

Приђи ми ближе!

(Пружи му руку, коју он пољуби).

С тобом, војводо, задовољна је твоја владика.

(Значајније погледавши га.)

Моја наклоност будно те прати.

Поћи! Скоро ћу опет те звати.

При сваком чину мисли на мене...

Између нас нећу једне скривене.

(Влатко опет пољуби јој руку, збуњено, па упрвши један смео поглед на њу, застане.)

С пуном милошћу, витеже, поћи,

Али ми опет у скоро доби...

(Војвода се удаљи, али на вратима још једном погледав краљевихћу.)

Гле, гле! Сурови овај Рашанин

Усуђује се поглед лакоми

Хитнути горе на моју висост!

Лакше смелости необузdana!

Место љубави, хитнусмо на те

Злаћану замку што се не кида.

Послушно, робе, поћи ћеш тамо

Куд те поведу моји циљеви.

На ту таштину, замагљену памет,

Претворне љубави сунућемо кап

И она ће тад' бесно рушити

Зидове тврде и успоре све.

Треба нам за сад твоја подлога,

После, војвода...

(Чује се звоно.)

Нећу у цркву.

Нек' се Драгутић сам у њој моли,

И хвали Бога, који му даде,

Неодлучноме и слабоме,

Овакве људе, као што смо ми.

Храбре одлуке, живота, дела.

Победе из твог, краљу пепела:

То, то хоћу ја! Живот без моћи

Сабласт је која лута по ноћи;

Без силе шта је краљевско звање —

Ништа до тихо изумирање.

За то тражим власт! Машам се круне;

Хоћу је мени и Владиславу,

Док је из руку очиних, слабих,
Храбри Милутин, стриц, не дограби.
Кад све тегобе данашње мину,
Престо присвојим мојему сину,
Онда ... (Заћути. Постоји. Оде)

ДРАГУТИН:

(Улази, озбиљно размишљајући. За њим, смотрено,
иде Евстатије, владика мачвански.)

Епископ мисли да му је дужност
Опоменути' и ... прекорети ме?

ЕВСТАТИЈЕ:

Заклех се веран да будем цркви
И твоме оцу, високом краљу.

ДРАГУТИН:

Ја хоћу верност задане речи.

ЕВСТАТИЈЕ:

Краљ, твој родитељ, господин је наш.

Оданошћу верном и безграничном
Моћни му престо опкруживати
Наша је дужност. Око твог двора,
Краљевићу мој, многа сумњива
Купе с' господства. Пуна је Мачва
Незадовољне наше властеле.

Незадовољство то стишавати
Моја је дужност к'о слуга цркве.

Велим: властелу навикавати
Да о престолу много беседи,
Стрмен је, којим, краљевићу мој,
Краљевске круне отискују се.

Саветујем ти: пусти господу
Нека се врате својим жупама ...

Моли те слуга и епископ твој.

ДРАГУТИН (јетко):

Савесно, оче, испунио си
Поруку краља, родитеља мог.

ЕВСТАТИЈЕ:

О, не! Када је поред престола
И брод црквени у вихорима,
Потреса га вал, онда је дужност

Недостојнога слуге њезиног,
Да на крмилу стоји опречан.

ДРАГУТИН:

Оставн крму мени, владико.
Захвалан сам ти на саветима.
(Поклоном да му знак да одлази.)

ЕВСТАТИЈЕ:

Удаљавам се, краљевићу мој,
А с тобом нек је божји благослов. (Оде).

ДРАГУТИН:

Ове монашке мрске поуке
Оштро је трње на стази мојој.
Нећеш ми дуго, дрски владико!
(Поћути. Међу тим појави се Вечерин, смотрено
све ближе прилазећи.)

Тол'ка господа опкружују двор
И ни кога баш, да ми просветли
У дворници, која нас мучи.

ВЕЧЕРИН (став на оредини дворнице одлучнијим
гласом)

Човек, што ти је можда потребан,
Пред тобом стоји, краљевићу наш.

ДРАГУТИН (изненађено):

Непознат' витез?... Ко си, јуначе?

ВЕЧЕРИН:

Властелин, слуга, што сиће с Рашке.
Дође узвишеног да те поздрави,
Господине наш (Клекне).

ДРАГУТИН:

Устани!

ВЕЧЕРИН:

Не, не! Пусти овако

Да те с' нагледам, краљевићу мој!

ДРАГУТИН:

Кажем, устани!

ВЕЧЕРИН (устајући):

Донесох даре с топлим поздрављем.

Од твоје мајке, светле Краљице.

Даре предадох твоме дворнику

Поздрава тумач ево сам ти ја.

ДРАГУТИН:

Виде ли гамо Превисокога
Краља Уроша, родитеља мог?

ВЕЧЕРИН:

Није на Рашци. У Приморју је
И одмара се у летњем двору.

После победе над Татарима.

Мир ми је мрзак. Донесох даре;

Ал', краљевићу и тврду одлуку

Не враћати се краљу на Рашку...

Да ли ме примаш у своју службу,
Господине светли?

ДРАГУТИН:

Ја још нисам краљ.

ВЕЧЕРИН:

Круна очева круна је твоја.

ДРАГУТИН:

Она одавна мени припада

Баш по његовој слободној вољи.

ВЕЧЕРИН (За се):

Дакле истину рече краљица (Гласно)

И само једна рука одважна

И на твојој ће синүти глави.

ДРАГУТИН:

Слабо верујем, мој Вечерине,

Свима и сваком, а најмање још

Посланицима, као што си ти.

Можда и јеси, можда и ниси

Издајник, ловац с потајном мрежом?

ВЕЧЕРИН (дигнув руку):

Желиш ли моју заклетву, реци?

ДРАГУТИН:

Ено пред оним светим образом!

ВЕЧЕРИН (пође икони и врати се)

Ком без заклетве не верујемо

И није никад достојан вере

Није господин! Ја, краљевићу,

Нећу се клети и допусти ми

Да се удалим. (Пође).

ДРАГУТИН (показујући на икону)

И не куну се тим светињама;

Оне примају с равнодушностју

И заклетве и анатеме.

Приђи! Буди мој с тврдом одлуком.

ВЕЧЕРИН:

Душом и телом службеник сам твој.

А синовац мој витез дома твог.

Да га прикажем? ...

ДРАГУТИН:

Други пут ...

ВЕЧЕРИН:

Гинем за Немањиће!

ДРАГУТИН (плашљиво, тише)

Још боље реци: за Немањића.

ВЕЧЕРИН:

За Краљевића ... за Драгутина!

Готови дати и живот и крв. (Преда се)

Право си рекла, краљице Јелена —

Вихор је већ ту.

ДРАГУТИН (који је мало размишљао)

Јеси л' писму вешт?

ВЕЧЕРИН.

Грчки по нешто, латински слабо,

Томе је вичан синовац мој;

Ал' се разбирам доста у небу,

Вичан сам звезда посматрати ток,

Свикох кад бејаш у Александрији.

ДРАГУТИН (задовољно).

Звездарству вичан? Добро дошао!

А твог синовца краљици дајем,

Нека јој буде стража, пратилац,

Младој господи тамо је место.

Рече, јуначе, небу си вичан?

Звездано небо прва је књига

Коју узалуд читају многи;

Она је читка изабраним само.

Ноћи су тако благе и ведре,

Још ноћас поћи на нашу кулу
И осврни се мало по небу.
Бадро прислушкуј звезда токове!
Увардај покрет и знакове све
Што но нечујно блесну, ишчезну.
Кажем ти, небо прва је књига,
Ваља је само читати знаги.
(Обазирући се на обе стране)

Поћи смотрено, да те не спазе
Дворски духовник, па ни Кастељан.
(Са свим тихо)
Звезда показа новог месију;
Нико је онда није видео,
Само мудраца видеше је три —
Вечерас, можда, само ја и ти...
ВЕЧЕРИН:

Одох. Целу ноћ звездар ћу бити,
Погледом будним шетат' по небу.
Ноће (За се).

Шиље ме сама горе у кулу...
Или је занос или је варка.
ДРАГУТИН (За се)

А дотле својем планету сам ћу
Ужудити светлост и одредит' ток.
ВЕЧЕРИН:

Шта ми рече мој, ако Бог да краљ?
ДРАГУТИН (изненађен)

А, још си овде?... Немој за собом
Забрављат' кулу. Можда ћу и ја
Дубоко у ноћ потражити кулу.

ВЕЧЕРИН:

Опрезност... то је моја врлина,
Зов'те је слабост, или навика. (Оде).
ДРАГУТИН:

Сумњив посланик наше матере...

У овом тренутку што поклони?

(Појави се Влатко и дубоко се поклони. Краљевић
опази га).

Баш мишљах на те, драги војводи.

Овај властелин...

ВЛАТКО:

Вечерин. Знам га.

ДРАГУТИН:

Познат ти је зар?

ВЛАТКО:

Разабр'о сам све.

ДРАГУТИН:

Је ли поуздан?

ВЛАТКО:

Хм.

ДРАГУТИН:

Посланик је наше матере.

ВЛАТКО:

Верност његова

У тренуцима данашњим, светли,...

Стави мало на искушење

Није сувишно. Ако кушеник...

ДРАГУТИН:

Речју, војводо, он ће вечерас

Преседет' тамо у звездарници

По мојој жељи... Прати га будно.

Остало зборит', твојој мудросги,

Многокушној, мним, сувишно је.

Разумеш ли ме?... А сад, војводо,

Јави господи да се искупе,

Па доћи одмах те ме позови.

(Влатко се поклони. Драгутин се удали)

ВЛАТКО (у поласку).

Само ми небо у руке гони

Крму судбине противника мог.

Потрудићу се, Војиновићу,

Да вредан будем и таке милости.

По госпoду сад... (Став у врата)

Еј... Кастелане!

Спреми дворницу за пријем! Одмах!

(Оде).

(Појави се Кастелан и дворник Станиша, обојица старијих година.)

КАСТЕЉАН:

Сад ће рикнут' гром.

СТАНИША:

Да л' на овај дом?

Реци ми право, Кастелане мој,

Што ли се српска, што ли угарска

Купе господа?

КАСТЕЉАН:

Властела, коју не мирише краљ,

Заклона тражи у противника,

Така јој је крв. Господа Угри

Ширит' се воле по тубој земљи;

Така им је страст.

СТАНИША:

Па шта ће, најзад, од свега бити?

КАСТЕЉАН:

Не знам; само знам, да мударц није

Ко радозналост угушит' не зна

Или који се жени тубинком.

Чуј ме, јуначе, кад се ужениш,

Клони се само од Угаркиње.

СТАНИША:

Зар сад на ову прогрушалу влас?

КАСТЕЉАН:

Седина, брате, стална је боја,

Не мењају је ни хлад ни супце,

Ал' ипак, када срце загуди

Бавољим гласом, и стар полуди (Тише)

Ова Угаркиња, као што је видиш,

И ово мало слистиће длака,

Са празних глава ваких лудака

Заврнуће нам... Пази! Ево је.

(Повуку се).

(Драгутин и Катарина долазе од леве стране; за њима Евстатије и Влатко, па српска властела. Драгутин и Катарина седну на узвишена места; ниже њих Евестије. Влатко заузме место пред српском господом)

ДРАГУТИН:

Нека угарска убу господа!

КАТАРИНА:

Што их посла драги отац мој,

Превисоки Краљ од Унгарије.

(Улазе угарска господа. Пред њима бискуп Урбан.
Лајош и Михаљ, грофови).

ДРАГУТИН:

Вашем доласку; веља господа.

Радујемо се! Добро нам дошли!

УРБАН:

Наш многомћни апостолски краљ,

Стеван Пети од Унгарије,

Посла нас теби, љубезном зету,

И теби, својој љубезној кћери,

Висока наша принципкиња.

КАТАРИНА:

Посланици мог високог оца

Најдражи гости у дворовима

Светлог мужа мог.

УРБАН:

Превисоки краљ од Унгарије

Заповеди нам овде сазнати:

Зашто до данас светли његов зет, —

Ти краљевићу, — није крунисан

Круном Србије?

ДРАГУТИН:

Круну Србије

Носи отац мој, Урош Велики.

УРБАН:

Вашој јасности, светли принципе;

Вашем господству, рашка властело,

Биће познато: у Будим-граду

Кад се утврди сретна удадба

Наше прицезе (поклоне јој се) с тобом принципе,

Најстаријем од дома Рације,

Том вел'ком чину беше присутан

Свети епископ источне цркве

Отац Евстатиј —. Ето, нек' каже!

Епископ је ту.

ЕВСТАТИЈЕ (мрко)

Тако је.

УРБАН:

Тада уступисмо ми

Руку високе наше госпође,

Под овом, чујте, важном погодбом:

МИХАЉ:

Која од речи до речи гласаше...

УРБАН:

Овако: Стеван, апостолски краљ,

Дајући руку премиле кћери, —

Теби, принципше земље Расије, —

Захтева да краљ Стеван од Рашке

Уступи престо том своме сину,

Поменутоме сватлом принципу...

МИХАЉ:

И то је знано светлом принципу,

Који потписа свадбени уговор.

ЛАЈОШ:

Потписа за се и за оца свог,

Реченог светлог краља Србије.

ДРАГУТИН (ћутећи, гледа преда се).

КАТАРИНА:

Уговор такав и мени је знан,

И мој је потпис до краљевићевог.

УРБАН:

Краљ Унгарије даје мираз

Области сремске, па и мачванске,

Цело Посавље и Подунавље...

И дао је све. Откупи тачно

Владавачку реч. Је л' тако рец'те,

Ви, племенита српска господо?...
(Српска господа ћуте).

Ваше ћутање речит је сведок.

Ми, посланство, питамо смерно

Вељег принципа: да ли је ово

Истина, које усуђујемо се,

У пристojности, најпонижније,

Дотицати се пред твојом светлости?

ДРАГУТИН (Катарини)

Беше ли тако, — реци ти госпо,
Као што рече свеосвештени
Господин бискуп?

КАТАРИНА (Устав, охоло).
Не сибох доле с будимског виса
У област ову далеке Мачве
Без накнаде бар за одрицање
Сјаја, који нас опруживаше
На вељем двору краља, оца мог.
Добох овамо по једну цену,
Та цена беше: круна Рације.
Питам нашега војводу Влатка,
Што тада беше међ' посланицима,
Што добоше с краљем тамо у Будим,
Питам га јавно: беше ли тако?

ВЛАТКО (издвоји се и смело)

Тако је било, преузвишена.

КАТАРИНА:

Сведок си моје свечане изјаве?

ВЛАТКО:

Пред круном српском и пред угарском.
(Драгућину)

Преузвишени отац твој, Урош,
Непрестано још краљ од Србије,
Обавезао се: престо и круну
Уступи' теби свом првом сину.

ДРАГУЋИН (српској властели)

А ви ћутите, српска господо?

Желим и ваша да се чује реч.

(Немир међу српском господом).

ВЛАТКО (нагло)

Моја реч тумач је осећања
Што их све редом узнемирују.
Храбро, господо! Ја сам пред вама!

СВИ:

Краљ је дао реч!

ВЛАТКО:

А неискупио!

ДРАГУЋИН (устав, озбиљним тоном)

У име части владарске куће,
 Којој, по оцу, милошћу божјом,
 Први сам члан ја, изјављујем вам...
 ЕВСТАТИЈЕ (полети Драгүтину).
 Не, краљевићу! не нагли тако!
 Чуј, саслушај ме, ма последњи пут!
 Не греши Богу ни краљу оцу!
 Не огрешуј се о српску круну!
 Не слушај страшну и опасну реч
 Ове господе непоуздане!
 Расуди хладно; посаветуј се
 Са самим собом, с чистим ти срцем —
 У читаву срцу господ говори.
 ВЛАТКО (Опоро)
 Шта има срце с краљевском круном?
 На што сад твоја та отровна реч?
 На кога ми је, оче, напери?
 ЕВСТАТИЈЕ:
 На те, лукава и бесавесна;
 Смелост ти тече с мутна извора!
 Та наглост сад, кад дом Немањин
 Пали варница раздора и зла?
 Не разумем те, војводо, не... не!...
 ВЛАТКО:
 Остави, оче, ту јектенију
 Там' за други пут! Сад је — сувишна!
 ЕВСТАТИЈЕ (Драгүтину)
 Још не, пресветли господине мој!
 (Приступи Влатку)
 Сиромаш сам сад, још већи сирак
 Поћи ћу, позван, своме господу.
 Сва моја душа дише за цркву,
 А срце бије за Немањиће.
 Кажи, војводо, кажи ми у очи,
 И закүни се: рече л' истину?
 Ово што чиниш... (озбиљно гледећи
 у Влатка и Катарину) што ће, не д'о Бог,
 Раздор бацити у краљевски дом,
 Вечно раставит' оца од сина,

Убит, можда, једног и другог...
Закүни нам се... око у око:
Је ли са свешћу чистом, безгрешном?
Вером једнаком краљу и сину?

ДРАГУТИН:

На што та клетва, свеосвештени?

ВЛАСТЕЛИН:

Заклетву, оче. Не трпи црква.

ЕВСТАТИЈЕ:

Баш у име ње, тражи Епископ!

ВЛАТКО (погледа значајно Катарину, па онда дигне
руку и смело се күне):

Нека се небо нада мном сруши
Нека с' пода мном земља проломи,
Ако ли зборим и радим криво!

КАТАРИНА (Задовољно, за се):

Смелост титанска!

(Гласно) Шта на то имаш

Светитељу, рећ?

ЕВСТАТИЈЕ (Преда се)

И гледаш ме

Право у очи, и смело с' — закле.

(Клоњ).

ВЛАТКО:

И кад положих таку заклетву
Пред краљевићем, свети владико,
Има ли још сумње да нас збуњује?

Рените, светла српска господо!

Тако је... и сам велим да нема!...

Ваше ћутање и погруженост

То је гнушање од вероломства,

Што краљевића лишава круне

И дрско гневи краља угарског.

УРБАН:

Твој, краљевићу, светли војвода

Збораше праву, чисту истину.

ВЛАТКО:

Што је утврђено уговорима.

УРБАН:

И за то вршећ' вишу заповест
Ми смо слободни овде прочитат'
Поруку нашега краља угарског,
Која до словце гласи овако:
(Сви поскидају шлемове; бискуп чита:)

„Ја, Стеван пети, божјом милошћу
Краљ Унгарије и Хорватије
И Далматије, нашему брату.
Верном, Урошу Краљу, налажем“ ...

ЕВСТАТИЈЕ (Плане и устане)
Угарски српском краљу *налаже*?

ДРАГУТИН:

Стишај се, оче!

УРБАН (даље чита):

Верном Урошу Краљу налажем:

Да одмах круну и престо преда

Нашему зету Драгутину

И Катарини, љубљеној кћери,

Као што нам се поменути краљ

Потписом својим и свога сина

На уговору и обавезао.

ЕВСТАТИЈЕ (Драгутину)

Господине мој! ... Сине! ... Допусти

Још једну реч мојој верности ...

ДРАГУТИН (неодлучно, не гледа га, мршти се и
ћути).

ЛАЈОШ:

Изволели сте чути грамату,

Коју достојно прочита свима

Наш уважени господин бискуп.

Допустите, светли наш краљевићу,

Да с поштовањем, најпристојнијим,

Вашем господству превисокоме

Нашег великог господин' краља

Читам одлучно, последњу реч:

(Драгутин и Катарина сиђу на један ступањ ниже.
Влатко и српска властела приђу корак ближе. Ев-
статије се исправи, пун енергије; поглед упре у Ла-

јоша који чита):

„Налажем зету, рашком принципу...

ЕВСТАТИЈЕ (са срџбом):

Налажем?...

ЛАЈОШ:

Одмах тражит' у оца

„Много слављеног краља Рације,

Престо за се и за моју кћер.

Не узмогне ли, не усхте ли он,

Задовољити моју заповест,

Тад' ће мој верни војвода Михаљ

Тачно поступит' по налогу мом

Што му ј' милошћу мојом поверен“.

МИХАЉ:

Краљ ми наложи, светли принципе:

Од данас после тридесет дана

Да кренем целу војску угарску

Што је у јужним амо странама

Оружјем склоним твојега оца

Да се престола рашког одрече,

А вас приволим да га примите.

Одбијате л' то...

УРБАН:

Онда посланство

Вршиће даљу заповест краља,

Што се налази ту под печатом.

(Покаже запечаћено писмо).

ДРАГУТИН:

Је л' допуштено, можда, посланству

Поверљиво да нам је обзнани?

УРБАН:

Не. Поступи ли светли краљевић

По заповести угарског краља,

Апостолскога величанства нам,

Тад' ће се писмо, неотпечаћено,

Дати у руке канцеларове,

Из чије руке и примисмо га ми...

Светли принципе, посланство моли:

Да изволите к срцу

Поруку нашег високог краља.
ДРАГУТИН (неодлучно)

Бискупе, српски краљ је наш отац.

ВЛАТКО:

Али је престо, на ком седи, твој!

КАТАРИНА:

Уступљен драгом вољом његовом.

ДРАГУТИН:

Очево што је то је и моје,

Његовог сина најстаријега...

ВЛАТКО:

А твоје што је, светли принципе,

То је и твога великог оца.

Твоја је мишца млада, моћнија,

Да брали добро заједничко вам.

Господо, рец'те!

ВЛАТКО:

Престо је само, краљевићу, твој!

Заповеди нам, и ми ћемо ти

Донети круну!

ЕВСТАТИЈЕ (Одлучно)

Злу реч изусте.

КАТАРИНА:

Рекоше: круну!... која је наша,

Трпит' је даље на туђој глави

Сила је праву, што га стекосмо

Кад пружих руку српском принципу.

ЕВСТАТИЈЕ (Драгугину)

Чуј ме предобри, господине мој...

ДРАГУТИН (мало колебајући се):

Круна, слава, част... о Катарина,

Истрће из нас спокојство и мир...

Зар нашу љубав, двор и вртове,

Гајеве, шуме... висине Цера,

Па реку Саву, лагане шајке,

Игре витешке с нашом господом,

Ловове, песме, свирку и звезде...

Све те радости погазити зар

За две хавети: престо и круну?

Што да жалостим родитеља мог?
Сузе, што му их натерује син,
Прожижу јаче од огња жива...
Јест, Катарина, ти си престо мој,
А син Владислав наша је круна...

КАТАРИНА:

Баш сина ради отац и мајка
И погражују престо и круну.

ДРАГУТИН:

Да му их једног несрећног дана
Његов потомак можда отргне!

ЕВСТАТИЈЕ:

Света ти је реч, господине мој!

КАТАРИНА (оштро)

Бути, владико!... Збори, војводо!

ВЛАТКО (одлучно)

Допусти ми реч, мој краљевићу!

Не примиш ли сад, што ти по праву

И вољи божјој давно припада,

Тад', не само ја, већ и властела,

Све окушани приврженици,

Полажемо ти наше мачеве

И — одлазимо у широки свет!

КАТАРИНА (незадовољно):

Зар тако, војводо?

ВЛАТКО:

Прости, владико!

(Драгутину)

И против твоје воље несталне

Створићемо те краљем, пресветли!

Донети круну, која је твоја!

ЕВСТАТИЈЕ (став на средину, оштро и гневно)

Није његова... црни војводо!

КАТАРИНА:

И опет овај црни калуђер!

ВЛАТКО (Драгутину и Катарици)

Дрском владици одузмете реч!

ЕВСТАТИЈЕ:

Зар узет' мени, епископу, реч?

Слово што овде из мене грми,
Дужност је моја! Говорим с правом
Што ми га даде светитељски чин.

И моћна сила овога жазла
И налог нашег великог краља,
Твојега оца, краљевићу мој!
У двору српског краљевића зар,
У областима српског краљевства,
Да говорити није слободно
Епископима које постави
Славни предак твој, светитељ Сава?

Зар мени, коме Урош велики
Златопечатну даде грамату —
Даде отац твој, даде Немањић?
Ето говорим и говорићу!

Желим видети ту силу српску
(секући очима Влатка)
И силу угарску ('мрко гледећ' у Урбана)
и сваку другу,

Која би на ме опучила се
Кад зборим твоме светлом господству,
Мом краљевићу, којег за нас
Однеговасмо, подигосмо ми! ...

У име краља благочастивог,
У име клира, целог сабора
Светих владика и игумана,
У име светле српске властеле,

(Погледав с презирањем Влатка и властелу око
њега)

Коју сабрану овде не видим —
Подижем свој глас, глас епископа
Српскога клира и изјављујем ...

ДРАГУТИН:

Стицај се, оче ...

КАТАРИНА:

Зар нема силе

Да учини крај овој дрскости?

(На те речи Влатко пође Евстатију)

ЕВСТАТИЈЕ:

Одступи слуго и апостате!
Да ме се нико није такао!
Ти рече дрскост, пресветла госпо;
Није то обест; правда завапи,
Ја јој дадох реч. Јест, чујте ме сви:
И угарски краљ, и ти, госпођо,
И ви названа српска господо —
Сви творите грех, саблазан, који
Гневи небеса и буни земљу!
И ја сам с краљем иш'о у Будим
И женидбени чит'о уговор.
Доказивати: „да краљ даје
Престо и круну за живота још“
То је, дрзак чин, то је обмана!
Хајдмо у Рашку, хајдмо у Будим!
Читајмо уговор хладно, без страсти...
Тако овако стоји писано:
„Престо ћу дати мојему сину“ —
А „за живота“ нигде помена.

КАТАРИНА:

Има! владико!

ЕВСТАТИЈЕ:

Нема, пресветла!

Јамчим својим великим чином,

Јамчим овим светлим знамењем!

(Покаже панагију, што му виси на прсима).

УРБАН (извадив из недара препис уговора)

А ја сведочим овом хартијом

Изволи овде читати: „vivus!“

(Евстатије са сумњом и изненађењем приђе и погледа у лист).

За живота! Хм!

(Поражен, ућуги. Велика, подужа тишина у целом збору. Онда муклим гласом).

Онда уговор, што донесосмо,

Којега чува хартуларије,

И овај овде — нису... не гласе...

(Одлучно, с гнушањем)

Господо има уговора два

Ал' један другом нису сагласни!

УРБАН:

Погрешка, велиц?... или превара?

ЕВСТАТИЈЕ (погружен)

Не рекох ништа, драги бискупче.

ДРАГУТИН:

Сад, епископе, јеси л' спокојан?

ЕВСТАТИЈЕ:

Чуј, краљевићу! С угарским краљем

Утврдисмо ми: да ћеш краљевство,

После оца свог, заузети ти.

Краљ Унгарије тражише јемства

Твоје господство да ће бити краљ...

Страховаше, зар, да старински ред

Овлада опет српским престолом.

Теби је знано, о краљевићу,

После Немање и Првовенчаног',

По смрти брата закраљи се брат...

За то тражише од Угарске краљ

Онај исти ред наслеђивања

Што је утврђен у Унгарији:

„После оца син“. То рекосмо ми!

О свему другом не беше ни реч!

Од свега другог перемо руке;

Никад не бејаш греха учесник.

УРБАН:

И сад по сили овог писмена

(Држи га високо)

Твоја је круна, светли принципе.

И за то кличем: живео краљу!

ЛАЈОШ и МИХАЉ:

Vivat rex Russiae et Serbiae!

ВЛАТКО:

Драгутин, краљ наш и Катарина

Краљица наша, кличем живели!

ВЛАСТЕЛА:

Живео нам краљ, живео Драгутин!

ВЛАТКО:

Краљ Рашке, Зете и Поморија,

Посавља, Мачве и Подунавља,
Живео!

ЕВСТАТИЈЕ:

Стан'те, стан'те, господо!
Шта чините то! Светли, једну реч!
Баш твоја немоћ да се одупреш
Навали туђој сили Угарској,
И јесте узрок што ти можда краљ
Не смеде досад поверит' престо.
Твој, краљевићу, дух је немоћан
У души ти је обиље добра,
Ал' ти је воља, допусти, светли...

ДРАГУТИН:

Не допуштам ти; ... доста, владико!...

ВЛАТКО:

Доста владико!... И поклони се
Високом краљу, светлој краљици!

ЕВСТАТИЈЕ (са срибом):

Никад, војводо!... Краљеви српски
Проглашују се у жичкој лаври,
А не у овом мрском семишту!
Чуј, краљевићу, и запамти реч:
На самог Бога завојштио си
Угушјујући у себи закон,
Што заповеда: слушати оца...

И други закон, који нам виче:

„Туђе својине не машајте се!“

А ти се машаш туђег престола.

Ко се на оца рођена диже

На овом свету клетва га стиже,

Ломе га грижа, стид и срам,

Најзад на себе диже се сам!...

Оче Ђаконе! (Оде. Ђакон за њим.)

ДРАГУТИН (после дуже тишине, савлабујући гнев):

Доста си ми ти, попе лукави,

Утир'о путе мојег живота,

Од данас ћу их утирати сам.

Немамо воље допуштат' иком

Да гази права, што ми их дају

И уговори и воља божја.
Доста ти бејаш послушан, оче,
Трпех неправду и понижење
Тврдог и холог родитеља мог.
Од данас краљ сам и господин свој,
Господин вама и свим земљама
Мојега драгог краљевства српског.
(Попне се на своје пребашње узвишено место).
Ја, милошћу божјом, свим Србима краљ
И Катарина, ваша краљица,
Захвални смо вам на оданости,
И на љубави и на верности.
Теби, бискупе, вама грофови,
Изричем моје краљевско хвала!
(И Срби и Угри прилазе им и клањају се.)
А ви га нос'те нашему оцу
И господину, краљу угарском.
УРБАН:

Наше посланство, оружана пратња,
Угарска војска близу граница,
Високи краљу, послушник је твој.

ДРАГУТИН (силазећи са Катарином са узвишених места)

А сад поћимо на свечан пир.
(Влагу)
А ти војводи, и ви грофови,
И ти бискупе и властела нам
Са свом том силом право у Рашку,
Родитељу мом, краљу Урошу...
Ил' не, с вама ће поћи и сам краљ,
А с њим краљица и цео наш двор.

УГРИ:

Vivat Rex Russiae!

СРБИ:

Живео краљ!

(Свечаним ходом полазе на велика врата у дну дворнице. Чују се међу тим звона и фанфари. Кастелан са Станишом остане у дворници, и пошто сви изађу уздахне):

Мало си мудар, господине мој,
Једна ти круна и звездарење,
Несретна ј' звезда свакога сина
Који, обесан, старост не штује,
Ил' слабоуман, подиже руку
На родитеља!
СТАНИША:
Па да видимо,
Кастелане мој, је л' то баш тако.

ДРУГИ ЧИН

(Дворница у краљевом двору, у Рашци. Краљ Урош, за столом, издаје наредбе. Краљица Јелена седи за другим столом и пажљиво чита једну листину.)

УРОШ:

А једна војска да пође на Хум!
Тамо нам ваља утврдити власт!

ЛОГОТЕТ:

А војска друга?

УРОШ:

Одмах ка Босни,
Тамо границе ваља посетити!

ЛОГОТЕТ:

Угарске чеге већ су и тамо.

УРОШ:

Зар?... Попуштању краљевићеву

Учинићу крај. Слабост његова

Што поремети, исправићу ја.

Босна припада оним областима

Што дадох сину да их управља;

Кад је немоћан да их брани он

Онда их морам заштити ја!

(За се)

И такој слабости да дадем престо

Још за живота! (Логотету)

Мутне гласове,

Врло сумњиве добих из Мачве.
Одмах посланика ка краљевићу
У дабрачки двор. Да нам предстане!

Допрагниће га војвода Влатко!

А сад, позови ми Милутина.

(Логогет се поклони и пође.)

ЈЕЛЕНА (разгледајући пергаменат)

Реци, дворниче, овај хрисовуљ

Да ли разгледа и архијеписком?

ЛОГОТЕТ:

Не. Он долази по заповести

И ту пред краљем потписаће га.

Тачно су села побележена

Што их дарива господин краљ

Свом манастиру, Сопоћанима.

СЛУГА (појави се и пријави):

Архијепископ.

ЈОАНИКИЈЕ: (улазећи благосиља)

Превисокоме господин' краљу,

Благочастивој нашој краљици

Архипастирски дајем благослов.

УРОШ:

Све је спремно, свети владико,

Да пођемо сви у Сопоћане.

ЈЕЛЕНА:

Да се помолимо за нашу децу (За се. Уздахнув)

За Драгүтина.

(Међу тим уђе Кастелан.)

КАСТЕЛАН:

Овај час улак дојаха на двор.

Под њим паде коњ.

ЈЕЛЕНА:

Од куда ли је?

Па така журба?

КАСТЕЛАН:

Већ је пред врат'ма.

УРОШ:

Нека присгупи!

УЛАК (уђе, задуван)

Опрости служи, господин' краљу,

Што тако нагло теби похита.

У мал' ме душа не изневери,

Чудим се да сам дошао жив.

Посла ме теби витез Вечерин.

Да је могао оставит' Дабрац

Дошао би сам.

ЈЕЛЕНА:

Реци, краљевић, је ли жив и здрав?

УРОШ:

Доносиш ли нам књигу од њега?

УЛАК:

Не, превисоки... У Мачви је зло!

(Урош и сви остали изненађено устану.)

Зло?

ЈЕЛЕНА (полети му у страху)

Краљевић, можда, лежи преболан?

УЛАК:

Не. Там' су сами злотвори, краљу...

А Влатко први велеиздајник.

УРОШ:

Зар мој војвода, којега послах

Да брани Дабрац и краљевића?

УЛАК:

Војвода Влатко није више твој.

УРОШ:

Говори брзо!

УЛАК:

Нити Драгутин

Више синак твој.

ЈЕЛЕНА (врисне)

Умр'о?

УРОШ (потресен):

Говори!

УЛАК:

Умро краљевић.

(Јелена, клоне у столицу — Урош и Данило, гледају га запрепашћено)

УЛАК:

Тако је краљу.

Умро краљевић, али је одмах

Из пепела му васкрсао краљ.

(Урош са осталима у чуду).

Краљ?

УЛАК:

Рацке, Зеге, Мачве, Приморја, Равнога Срема и
Подунавља.

УРОШ:

Јаче, улаче, јаче говори!

Што ћутиш тако? Што си тако нем?

Или страхујеш?

УЛАК:

Не бојим, краљу.

Мислим да рекох сувише јасно.

Влатко и Угри и Катарина,

И властела сва, незадовољна,

Драгутину ти дадоше круну.

И он је прими... и он је сад краљ...

Мене, несретна, усуд изабра

Да ти донесем овај црни глас.

УРОШ (преда се):

Осветничка крв Владисављева,

Крв мога брата опет се буни

У жилама мога рођеног сина.

Син мој Драгутин, моје уздање,

Крв крви моје, уста обесно

На свога краља, родитеља свог...

Чуј, светитељу, како природа

На саму себе подиже рат,

Леп створ свој ствара гнусном наказом.

Чу ли краљице, гласе паклене

Што их шиље син, да развесели

Суморне дане наше старости...

И ја сам отац?... Рец', светитељу,

Влада ли још у људском колену

Стари поредак, ил' се обрну?
Да није људство поманитало?
Ил' је света смак? У глави ми ври,
Вихорџ душу чушају из дна,
Ни себе сама не познајем већ...
Реци, улаче, још једну... не... не
Само данас не!...

ЈОАНИКИЈЕ:

Високи краљу!

УРОШ:

Реци, владико, у заповест'ма
Шта их учаху моји синови,
Беше л' заповест: поштујте оца?
У мога сина ни пламичка зар,
Који се зове: страхом божијим?
Моли се, оче, да ову тмину,
Што је преда мном, Господ просветли.
(Дужа тишина.)

Питај, краљице, кобног гласника:
Како изгледа тај мачвански краљ?
Ха, ха, ха, ха, — краљ!

Личи ли круна
Томе мекушцу? Па појас, па плашт?
Реци гласниче!

ЈЕЛЕНА улаку:

Можда страх само збори из тебе?
Да те лажима не обмануше,
Можда дворници? Буди опрезан!
Строго се казни лакомисленост...
У овом часу и самом смрћу.

УЛЈАК:

Говорах, госпо, сушту истину.
Ту беху народ и господства сва,
И Евстатије, свеосвештени,
Дично светло верности краљу,
Пастир који положи душу
За тебе, краљу, господина свог.
Грмљавце његов свештенички глас...

ГЛАС С ПОЉА:

Отвор'те двери на дому мога Оца и Краља!

(Отворе се врата и у војводском рүху үђе личан властелин, у дугој црној бради, понашања господског.)

СТРАНАЦ још на врат'ма.

Допусти, краљу, да ти приступи

Твој верни слуга.

(За странцем үђе још један млад пратилац.

Изненађење.)

ЈЕЛЕНА:

Светитељ мачвански!

ЈОАНИКИЈЕ:

Наш брат Евстатиј'!

ЕВСТАТИЈЕ:

Епископ прогнан, без свога града,

Којему стадо поклаше вуци.

УРОШ, готово за се говорећи:

И кад олази „вука гредушта“

Пастир страшљиви үзе жазал свој

И побеже с њим.

ЕВСТАТИЈЕ:

Дабрац је, краљу, нова Гомора,

Из њега бега сваки праведник. (Јоаникију)

Ја, недостојни твој брат у Христу,

Преобүкох се, па без мантије,

Све пречицама, кроз планине,

Добегох амо на коњу, праћен

Оцем Ђакопом... Оче Ђаконе,

Камилавку дај!

(Ђакон му је дода из металне кутије и он је метне себи на главу.)

Пресветли краљу! пред тобом стоји

Несретни весник црне судбине.

Како да нађем благу, добру реч —

Животодавче Христе, помози!

Сваки је мој глас, краљу, стрелица

Наперена на помазаника...

(Бори се са собом да би могао даље говорити.)

ЈЕЛЕНА:

Зар има црњих гласова, оче,
Од ових што их однесе улак?

ЕВСТАТИЈЕ:

Овај витез зар?

ЈОАНИКИЈЕ:

Испричај нам све.

ЕВСТАТИЈЕ:

Хвала, Господе,

Што ми уштеди тако тежак час.

(Одахне)

Ипак си небо премилостиво...

УРОШ:

Казуј, владико, проклетство које

Паде на моју клонулу главу,

На Немањин дом! Не штеди ме, не!

Разбојник ми је срце опљачк'о,

Најлепши цветак ишчупао му...

Где је Драгutin?

(Евстатије, пошто је мало поћутао и савладао да
може говорити.)

Он је на челу угарске војске;

Уза њ и цела наша властела,

Коју предводи одметник Влатко.

Син ти се спрема да тражи круну.

УРОШ:

Зар моју круну?

ЈЕЛЕНА:

Круну очеву?

ЕВСТАТИЈЕ:

Властољубље му

У слабој дупи утрнуло све;

У њој не звони стара оца глас,

Нит' сија љубав брижне матере.

Слабодушност га створи играчком,

Којом се титра од Угарске краљ.

За превару је жртвов'о љубав

Родитеља свог; даде истину

Да пожње позно кајање и јад.

УРОШ:

Ова несносна запара гуши;
Отвор'те прозор! (Спусти се у столицу и гледа кроз прозор) Сунце се пење;
Како је диван овај дворски врт!
Земљо, о земљо, како си дивна!
Освану благо јутарно сунце,
Анђео мира и благовесник,
И гле!

(Обори главу и мало заћута, па онда очајно):

Ја, старац, љубљех синове своје,
К'о два најлепша дарка небесна.
А првенац мој стопалом на цвет,
На љубав стара родитеља свог!
Ти, што сатвори лепоту дана
И ужди љубав оца ка деци:
Зашто ме прогна из срца синовља?

(Гледнув горе, јачим гласом):

Има л' праицања таку грешнику?

Земља је грња, створив заблуду.

Небо је добро, створив опроштај.

Још снажнијим гласом:

Где је Милутин?

(Милутин се појави. Урош му полете нагло у сусрет. Загри га грчевито.)

УРОШ:

Ово је мој син, моје колено!

(Гледећи му у очи)

Јеси ли ти то, Милутине мој?

МИЛУТИН, зачуђено:

Ја, оче...

УРОШ ухватив га сажно за руку.

Ово, је л', твоја рука?

МИЛУТИН:

Моја и твоја, родитељу мој.

УРОШ:

Загри! Јаче!... Ја сам отац твој!...

Нећеш, и не смеш оставити сад

Старог оца свог... и мајку своју!...

МИЛУТИН:

Оче! ...

УРОШ:

Је л', нећеш одрећи се нас,
Дом свој хулити, срамотити крв,
Ни понизити своје колено?! ...

МИЛУТИН:

Али, мој добри оче, краљу мој!

УРОШ, нагло:

Краљу, рече ти? ... не ... не помињи
Ту одвратну реч; не обесвећуј,
Не скрнави њом уста чистоту!
Рече, да сам краљ? ... Рекао си лаж!
Грех је лагати родитеља свог ...
Нисам више краљ!

МИЛУТИН (жестоко)

Ко ли рече то?

УРОШ:

Ја, родитељ твој (Јоаникију)

Чуј ме, владико.

Призови Бога, молећи му се,

Да узме уље помазаничко

Са ових власи осрамоћених.

(МИЛУТИН, још јачим гласом, погледом питајући остале.)

Та реците ми, шта збори отац?

(Приђе му нежно)

Да ниси болан? реци, реци, ми!

(УРОШ метне руку на Милутинову главу.)

И још једно да имам краљевство,
Још једну круну, све бих жртвов'о
За твоју љубав, драги поглед твој,
Добри мој сине, хранитељу мој! ...

Круна, ха, ха, ха! остав' је, бегај!

Круна је парче крвава злата,

Играчка маште, детињарија,

Луд створ златара преплаћенога!

Хидра што зобље радост дневима

И спокојство тихим ноћима ...

(За се гледећи у једну тачку као да види што)

И за тај варак, за ту обману

Машах се и ја, о Владиславе,

И на се огрнух твој багрени плашт...

(Тргне се. Загрли снажно Милутина)

Ти си ми круна... ти царство моје!...

Оче Евстатије приђи нам ближе!

Причај нам славу дабрачког краља!..

Ха! Да није то варљива гатка?

Ил' привибење? ил' узрујаност

Твоје још вреле и бујне крви?

ЕВСТАТИЈЕ:

Срећа би била да ј' тако, краљу;

На жалост, гледах својим очима.

(Зазвони звоно с куле. Сви се тргну. Кастељан се појави, услахирен. Сви упру у њега радознале погледе.)

ЈЕЛЕНА:

Шта је, старино: Јел' се збило што?

КАСТЕЉАН:

С велике куле стражар даде знак.

Опасност је ту. Заповедаш ли,

Да затворимо капије града?

ЕВСТАТИЈЕ:

Ко л' се приближа?

КАСТЕЉАН:

Чег оружана.

ЈЕЛЕНА:

Вел'ка?

КАСТЕЉАН:

Види се само коњица.

(МИЛУТИН стаде пред оца)

Нек' дође!... Ја сам твој штит железни...

Моја је мишца твоја капија!

Нека се оружа телесна стража!

На бедеме сви!

ЈЕЛЕНА:

Да није, можда, татарска орда?

(Евстатије, који је дотле непрестално гледао кроз

прозор):

Угри!

УРОШ:

Угри већ! Пред нашим двором?

Чују се трубе.

МИЛУТИН:

Звук војске угарске.

ЈЕЛЕНА:

Капије горе!

УРОШ:

А на мазгале пошљите стрелце!

ЕВСТАГИЈЕ (Код прозора)

За првом четом посланици су

Краља угарског. За њима журно

Хита коњица, све сам оклопник.

Ненадан напад!... Оружајмо се!

(МИЛУТИН оцу који је клонуо опет у столицу и
утоњу у размишљање)

Спокојан буди, родитељу мој!

Одох на дочек нашим гостима.

(Чују се трубе са свим близу. Милутин исуче мач
и журно оде на велика задања врата.)

УРОШ:

Син мој, којега давно не видех,

Ето долази на очин дом.

Услужни му таст даров'о сјајну,

Убојну пратњу. И теби, сине,

Тубин пратилац, кад идеш оцу,

На своју баштину? И ја те родих,

У старе груди да забодеш мач.

(Чују се на пољу крупни говори. Па звекет сабаља,
жагор, граја, вика.)

МИЛУТИН, појави се на задњим вратима борећи
се исуканом сабљом. Громко говорећи):

Ја сам краљев праг! Ја! Не допуштам

Ником ни корак! Забодите мач

У моје груди! па онда — напред!

ВЛАТКО (појави се према њему на вратима, иза
њега Угри, оружана пратња, сви с голим мачевима).

Ми ћемо сплу сузбити силом!
Морамо напред! Назад немамо куда.

МИЛУТИН:

Ни стоју даље, војводо! (Бори се с војводом).

УРОШ, громким гласом:

Не допуштам вам борбу на врат'ма

Моје дворнице! У корице мач!

Напред господо; заповеда краљ!

(Милутин с голим мачем уђе и стане до оца.
Угри, предвођени Влатком, врате мачеве у корице,
уђу охоло и поклоне се краљу. На вратима се појаве
и застану Драгутин и Катарина)

ВЛАТКО:

Пристунам вам и поздрављам вас све,

Преузвишена дворска господо,

И приказујем долазак нашег

Светлог краља и светле краљице.

ЈОАНИКИЈЕ:

Зар у земљама српског краљевства

Има други краљ, осим Уроша

Превисокога господин' краља?

(Приближе се ка средини дворнице Драгутин и
Катарина.)

ДРАГУТИН:

Има!... Тај сам ја! И власт краљевску

Нисам, господо, ни мало вољан

Делит' ма с ким, па ни са мојим

Рођеним оцем! Силом погодбе

Међу Србијом и Унгаријом

Заузех престо, што ми припада.

Чеках, да отац то учини сам.

И можда бих још, дуготрпљиво,

Очекивао на ту одлуку,

Да нисмо тежњом праиспуњени,

Ја и краљица: да задовољимо

Праведни захтев мојега таста,

Краља угарског. Не учинит' го

Ил' отањ рата распиривати,

Један исти чин. И ја не могах

Допустити то. За то одлучих
На своју главу метнути круну.
Оче, ја, син твој, ступам преда те;
По уговору, господин сам краљ.

ВЛАТКО:

Признат властелом...

УРБАН:

И Унгаријом.

ЈЕЛЕНА:

Зар тако, синс, да чиниш оцу?
Суза очина најтежа клетва,
А мајчина се никад не прашта.

ЈОАНИКИЈЕ:

Чувај се греха оцу и Богу!

ДРАГУТИН:

Што се драгсј ми мајци снисходи,
Забрањује се теби, владико.

Твоје је слушат' заповест моју,

Својега краља законитога!

ЕВСТАТИЈЕ:

Глас цркве, који кроз нас говори,

О краљевићу, жели истрћи

Из бездне греха и вратити те

На прав пут.

ДРАГУТИН:

Твоја дрскост, владико,

Околини је мојој досала!

Твојих савета поштеди мој двор —

И упућујем те у манастир!

ЈЕЛЕНА:

Свесвећени пријатељ је твој.

ДРАГУТИН:

Као што рекох... А теби, оче,

Отворене су моје дворнице.

Ти си ми увек најмилији гост.

Допусти краљу да т' руку целива. —

И теби, мати.

УРОШ (гласом дижући се из столице.)

Натраг, безумни!

Зар син пред оцем да тако збори?
Пристоји ли се и таку смелост
Мирно гледати пред нашим лицем?
Ил' је доткаво чудовиште то
Из удаљених поцерских шума
Да га посматра радознали свет?
И ја још буним и не гушим се,
Мирно гледам дивљу звер.
(Исуче своју сабљу.)
Милутине, на! узми мача мог,
Заповест моју! Стража! Витези!
Без опростаја, без милосрђа!
Точак живота опучио се, гле!
И срља назад! Моја рођена
Узбуну се крв. Напред! Крв на крв!
(Клоне. Прихвате га Јелена и Милутин.)

ЈЕЛЕНА:

Краљу!

МИЛУТИН:

Оче мој!

УРОШ (За се)

Твој Владиславе.

Удар тежак је. (Гласно) Синовља рука

Тешка је, тешка, кад се подиже

На старог оца (Тргне се, преда се)

Или је казна

Којим се свестиш мени, брате мој!

ДРАГУТИН:

Не дижем руку на тебе, оче;

Дигох да браним светињу круне,

Престола ред и законитост.

Ко се усуди противит' ми се,

Моја ће сила знат' га сузбити.

И моје борце неће уставит'

Ни прапугање, па ни милосрђе!

Не дођох овде да се размећем

Дугим шчињањем и беседама.

Чин је већ свршен. Краљ сам. И дођох

По круну..

УРОШ (с напрезањем усправи се)
Ову на мојој глави?
(Ужасне се, за се)
Што отех брату мом, Владиславу...
(Гласно):
И то је срећа којој потеже?
Лажан блеск круне — то те догони?
Не тражиш је ти... Реци: догнаше ме
Катарина и краљ Унгарије.
И ти га, снахо, погони амо
До престола мој, стене стрмене.
И ти, бискупе, и ви, грофови,
Цело посланство краља угарског,
Пожурите се да понизите
Светињу круне краља рашкога?
За ружно дело узесте — кога?
Мојега сина... слабомоћнога...

ДРАГУТИН:

Молим те...

УРОШ:

Кажем: Слабомоћнога!...
Шта вам обећа рашки владалац?
Престо и круну старијем сину...
Па кад одустах, кад порекох то?
Или да слазим, кад хоћете ви?
Не кад хоћу ја, већ угарски Краљ?
Измишљотина су љговори,
Који б' живу нам, тражили круну;
Потписасмо их ја и канцелар,
О уступању за живота ми,
И против воље, не беше ни реч.
Гласи л' иначе, куне вам се краљ:
Све је обмана, превара и лаж!
Жели л' Угарска играт' се круна
Нека се гитра својим крунама!
Ова на глави стоји високо!
Ником, ни сину, не допуштамо
Скрнавом руком да јој прилази.
ДРАГУТИН (Угрима)

Онда, грофови, потргнимо мач.

МИЛУТИН:

Усуђујеш се...

УРОШ:

Да ниси син мој,

Овца безумна и заблудела,

Овај би ти мач показ'о како

Слушати ваља оца и краља!

Овој господи, која дрзнуше

С оружјем прећи наше границе,

Налажем с места да оставе двор;

Огорчен отац, увређени краљ,

Да их не нађе у својој мећи,

Кад ови боли што га растржу,

Огров што кључа дубином душе,

Продру још дубље! Пожурите се

Господо моја, пожурите се!

А моја снаха из земље угарске

Бути? Смеје се? И смеј се, снахо,

Кад нађе кукавца, неразумника,

Као што је ова... крунокрадица!

ДРАГУТИН:

Не дам никоме...

МИЛУТИН:

Ни реч велим ти...

Кад родитељ наш... Кад говори краљ!

УРОШ (горко)

Не да оцу! Ходите, чујте:

Не да поданик помазанику!

То је, краљице, наша „одрасал“,

И чудовиште то родисмо ми!

Ти тамо, снахо, што ћутиш? Реци

Удворици том краља угарског!...

КАТАРИНА:

Мојем оцу, краљу угарском,

Тражим послушност и поштовање!

УРОШ:

Кажем ти, реци удворици тој,

Нека раскине ланце срамотне,

Којим га спута од угарске краљ
И Катарина, његова ћерка —

КАТАРИНА:

Мени у очи?! ...

УРОШ:

Реци, велим ти:

Ко је понизна слуга туђину,
Ком' је женина памет судија,
Ко малоуман војити на оца,
На отаџбину и на народ свој:
Издајница је, кукавица је,
Одвратна ствар коју презиру! ...
Сабласти такој још дати престо?
Знадох га, зато и не дадох му.
Круна на глави така јадника
Мрко је ругло људ'ма на земљи.
А хула дрска Богу на небо ...
Такој сабласти предати престо? ...
Таког јадника ваља пострићи,
И увити га у мантрос црн,
И у манастир најурити га,
Нека се каје и испашта грех! ...
И прогнају га! ... Нема молитве,
Нема ни силе да ме устави!
Унгарији ћу казат' границе! ...
Чуј ме, бискупе, чујте грофови!
Идите, каж'те вашим земљаком,
Вашој властели и величанству:
Престо је српски моја својина,
Стекао га је стари Немања!
Сами смо творци своје судбине,
У њу се нема мешат нико,
Па ни Угарска, ни угарски краљ!
И реците још том вашем краљу ...
Том отимачу и разбојнику,
Да моју круну ...

(Ужасне се. Гледа преда се, као да му се нешто
привиђа. За се потмуло говори):

Јеси ли ти то,

Владиславе мој? Дође ли, брате,
По круну своју, коју ти отех...

(Са велике раздражености удари га силан потрес и
обзнањен падне у столицу. Притрче му краљица, Ми-
лутин и владика. За то време Драгутин пође к оцу,
па се опет устави на средини дворнице и мрко гледа
у родитеља).

ЈЕЛЕНА:

Краљу, предобри господине мој,
Отвори око и погледај нас!
Не остављај нас... сви смо твоји ту.

ЈОАНИКИЈЕ:

У овом тешком часу одлазиш?

ЕВСТАТИЈЕ:

Цео век ево за твој један дан.

МИЛУТИН:

Родитељу добри, пред тобом сам ја,
Твој син Милутин... Једну само реч,
Једну једину реци, оче мој!...

УРОШ:

(Долази полако к себи, као из дубоког сна. Најпре
гледа преда се, тражећи да нешто види.)

Подигните ме и изнесите

Из ове црне вучје јазбине!

Живот је терет и проклетство.

Хоћу покоја, сунчева сјаја;

Даха ми дајте...

(Гледа преда се као да опет некога види. Говори
више за се.)

Јест, то беше он, главом Владислав;

Дође... маши се за ову круну...

Нема га... (гледа у врата подуже).

Тамо... ишчезао је.

(Подужа тишина. УРОШ прибравши се од потре-
са, говори Драгутину).

Тешко синов'ма, као што си ти!

Тешко народу који те прима

За господина! Чуј отпаднике:

Уврећен стац пратиће те свуд,

Нити ће стати, нит мирити се,
Док и твоју ледену душу
Овог отрова не лијне кап!
Ја сам јоште жив!...
(Показујући на Милутина).
И снажан и млад!
Престо и круну ако понизиш,
Ил' отаџбини нанесеш срама
Доћи ће јој спас, доћи осветник;
Послаћу га ја! И тад' узалуд
Сила угарска и угарски краљ —
Никакве нема силе земаљске
Да те исправи кад те згазим ја!
А сина учи јутром, вечером:
„Пета заповест: Поштујмо оца!“...
Изнесите ме!

(Клоне и занеми. — Подужа тишина —
Изнесу га клонула у столицу.)
ДРАГУТИН, (стојећи на средини дворнице, гледа
за оцем, скрушено.)
Краља и сина прогна из срца...
Пета заповест: „поштујте оца!...“
(Храбрије) отац који ми не даде престо,
Што но по праву припада мени
Три'с је у мени синовљу љубав...
Пета заповест: „поштујте оца!“
Ал' ти си, оче, старост и слабост;
За те је покој, молитва и пост.
Јаче је плеће једре младости;
За престо нису мишце старачке...
(Господи охоло)
Драга господо, поздравља вас краљ.
Приђите мени, приђ'те краљици!
(Клањају му се угарска господо и Влатко. Урошева
дворска властела и Евстатије стоје подаље и не при-
лазе.)

ДРАГУТИН:

Отац Евстатиј' не прилази краљу?

ЕВСТАТИЈЕ:

Он је прогнаник, и пере руке
Од грешног чина. Иде у постриг,
Да моли Бога за заблуделе. (Оде.)
ДРАГУТИН, (јачим гласом српској господи.)
Господа двора још не прибоше?

БЛАЖ, у име свију:

Ја, краљевићу, властелин сам стар,
Послужих до сад господина три.

Уморан, идем из овог двора.

Што га је, веруј, напустио Бог.

ДРАГУТИН, с лукавом љубазношћу:

Пожурићу се и твојој жупи,
Да те у твоме граду поздравим.

БЛАЖ:

Ал' не заборав' понет' лествице,
Пузат' се тешко уз стрмен бедем
Понес' и маља, што ће разбијат'
На капијама тврдо железно.

(Властели око себе)

Господо, своју дужност свршисмо,
У овој кући ми смо сувишни.

Пођимо! Давно погледају нас
Наше баштине, наше тврђаве.

(Оду сви)

ДРАГУТИН:

Идите! Ред ће и на вас доћи...

Вашега краља прва је брига

Да вас поучи у послушности.

Види, бискупе, како је тешко

Заповедати у земљи рашкој,

Плевет' дивљаштво, садит' питомост.

Потпора твоја, помоћ грофова,

Сад је једино моје уздање,

Захвалност моју одајем вама

И тасту моме, краљу угарском.

ГРОФ МИХАЉ:

Све наше силе на служби теби

Нашему краљу ... светлој краљици.

ДРАГУТИН:

Им'о си право, свети бискупе;
Згрешисмо много што још раније,
По савету твоме и таста краља;
Не заузесмо престо Рације...
Теби, краљице, много дугујем.

КАТАРИНА:

Сву своју милост краљица жели
Нашем верноме војводи Влатку.

ДРАГУТИН:

Њему дајемо управу двора
И целу војску, постављајућ' га
Првим војводом.

ВЛАТКО:

Толика милост!
(Прибе руци краљице и краља)
Слуга уће и пријави:
Краљица мати!

ЈЕЛЕНА:

(Појави се на вратима, кроз која је изнесен Урош.
На глави јој круна; у руци круна краљевска. Међу
свима овлада тишина. Јелена, с поносом, лагано ходе-
ћи, добе на средину дворнице. За њом ступа архије-
пископ Јоаникије. Потраје подужа тишина)

Мој муж, отац твој, Стеван Урош краљ,
Заповеди нам, да ти предамо
Ову круну краљевства српског.

(Драгутин прими круну. Јоаникије прибе и стави
му је на главу. Међутим, Јелена скине своју круну с
главе): А ову круну...

(КАТАРИНА прибе и маши је се)

Теби, снахо, не!
То је мираз мој; даде ми га краљ.
То је накит мој српске краљице.
И даћу ти га, кад будеш вредна
Таког накита.

КАТАРИНА Драгутину:

Така реч мени!

Дрска увреда! Коју не трпим

Ни од кога, па ни од краљице!

(Драгутину оштро)

Ја тражим круну!

ЈЕЛЕНА:

Добих је на дар

Од мога мужа, краља Уроша.

(ДРАГУТИН, нагло истргне круну из руку Јелени-
них и преда је Катарини).

Све круне, што су у краљевству ми,

Својина моја. (Јоаникију)...

Положите је на главу краљици!

ЈОАНИКИЈЕ:

Заповеда ти краљица мати?

(Тишина)

ЈЕЛЕНА:

Учини тако, свеосвештени!

ЈОАНИКИЈЕ:

(Метне круну Катарини на главу.

Јелена оде).

ЈЕЛЕНА:

Круна је накит на мудрој глави,

А понижена — гнусна ругоба. (Оде)

КАТАРИНА:

За то је мећем на своју главу.

ДРАГУТИН:

А где је отац?

ЈЕЛЕНА:

Стеван Урош Краљ? Свеосвештени,

Шта рече круну предајући нам?

ЈОАНИКИЈЕ:

Сиромах светли краљ.

ЈЕЛЕНА:

Крупне му сузе

Текоше из ока. Уздахну, рече:

Утрну рука и обневидех,

Ја сам на путу оборен горун,

Не извали га бура живота

Већ најтежи бол — обест синовља.

ДРАГУТИН:

То? ... Ништа више? ...

ЈЕЛЕНА:

Ништа. (Оде).

Драгутин, побе с њом.

Мати! Чуј! ...

(Клоне на часак и гледа преда се).

КАТАРИНА:

Храбро, краљу мој! Данас је твој дан;

Блесак престола ојачаће те,

Твој дух пренуће ... Ходи, војводо!

(Влатко јој се приближи)

Мишца твоја, вели витеже,

Пестолу је стуб. Не удаљуј се

Од нас.

Краљевска милост извор је

Који нема дна и — не усише.

ЈОАНИКИЈЕ:

Заповедаш ли у цркву, краљу?

Да призовемо Бога милости?

ДРАГУТИН:

Побимо, оче.

КАТАРИНА:

Краљ је, владико, много уморан.

У путном руху поћи олтару

Не пристоји се. Сви су божји дни;

Па сутра, или који други дан,

Молићемо се ... Сад — до вибења,

Свети владико!

ЈОАНИКИЈЕ, (полазећи, краљу):

Воља краљице је ли и твоја?

(Краљ ћути)

Ћутиш? Снисходи саслушати ме:

Господ је добар и дуготрпљив;

Почекаће и — опростити.

Ја сам уморан. Црквени престо

Остављам теби. Одазим у Хум

С благочестивим краљем Урошем.

(Оде)

(Чује се напољу немир и вика).

КАСТЕЉАН:

Властела, краљу, што с тобом дође,
Жели преда те, да те поздрави.

ДРАГУТИН:

Добро је дошла. Нека нам уђе!

КАТАРИНА, (која је дотле нешто говорила са
Влатком, одлучно)

Краљ је уморан; потребан му мир ...

Нека изволе позније ... сутра.

ДРАГУТИН:

Зар пријатељи и савезници?

УРБАН:

Они баш ваља да су стрпљиви.

КАТАРИНА:

Твој је савезник отац мој и ја.

ДРАГУТИН, савлађујући се, неодлучно:

Реци господи: Краљ је уморан;

Нек' се пријаве други који пут.

ВЛАТКО, нагло упадне у реч:

Та то су, краљу, све први вођи.

ДРАГУТИН:

Умори нас пут.

ВЛАТКО, упадне му у реч.

Усхићени су твојом победом...

Да т' виде само... Задовољи их!

УРБАН:

Краљ је, војводо, рекао: сутра.

КАТАРИНА:

Савезник дрзак црв је престолу,

Помоћ му ваља да се примири

И ушутит' га својој бащини.

Ко се већ једном диза на краља,

По навици се буни поново,

Рушит' престоле постане му драж.

ВЛАТКО (За се)

Охо! Не мишљах тако далеко!

(Краљици)

Да неће бити смелост сувишна

Оштра строгост још у почетку?

КАТАРИНА:

О, не, војводио... (Влатку на само)

Кад се удале,

Тад ће свежији ваздуси пирнут',

Освежавати ове дворнице,

Слободније ћемо тад дисати ми,

Па слободније и управљат' краљ.

(Тише):

Мислим, и нама, драги војводио,

Неће годити, неће пријати.

Мрки погледи српске господе.

(Чује се јачи жагор. Господа наваљују краљу.)

КАСТЕЉАН:

Господа, краљу, желе да знају:

Допушташ ли им приступ или не?

ДРАГУТИН, гледећи у краљицу.

Наша господа... Радујем се, је л',

Њиховом похвалном одушевљењу?

И оданости њиховом' краљу...

Реци, краљице...

ДРАГУТИН, гледа у Катарину.

Види се да је вољан пустити госпиду преда се.

КАТАРИНА (Кастелану):

Заповест краља,

Једном казана, не пориче се.

УРБАН:

То је владарско прво правило!

ДРАГУТИН:

У свакој земљи други обичај;

Моја властела, свети бискупе...

УРБАН:

Од Угарске зар је претежнија?

ДРАГУТИН:

Она је мој штит!

КАТАРИНА:

Јов већи, краљу, угарска круна.

Властелу учи, да се понизно

Уме савити пред твојом вољом.

Ја ћу је учит' дворскоме реду,
Путу, којим се прилази круни.
(Влатку):

Или, војводо, и рећи ћеш им:
Краљ их с краљицом позива сутра.

Сад... милостиво отпуштају их.

(Влатко се мало устеже; хтео би да проговори.

Краљица на то јачим гласом):

Рекох, војводо!... без поговора!...

(Међу тим се врата отворе нагло. Сузбијајући Кастељана, господа српска јурну и стану на врата. Пред њима њихов вођ, стара старина.)

ВОЂ мрко:

Властела дође да те поздрави.

ДРАГУТИН, збуњено

Добро је дошла својему краљу...

ВОЂ:

(Гледа у краљицу и Угре)

Ал' више нико да с' не усуди

Пречити пута српској господи

Кад своме краљу, послушна, ходи.

Памтите добро!

(Спусти намерно руку на мач, гледа све присутне мрким погледом.)

ЗАВЕСА

ТРЕЋИ ЧИН

Дворница иста као у II чину.

КАСТЕЉАН:

И та Угаркиња баш не да српској господи присту-
па краљу. Ни данас не хтеде никога, осим војводе
Влатка. Ужасна жена ова Угаркиња.

(На сред дворнице заустави се, замишљен. Из задњих врата, на прстима, дође витез и тихо га дотакне у раме.)

СТАНИША:

Мудрујеш?

КАСТЕЉАН (тргнув се)

Не. Мислим, која је смрт преча: отров или мач.

СТАНИША:

Кашља.. А кога би да умориш?

КАСТЕЉАН:

Цео свет!

СТАНИША:

Онда, збогом!

КАСТЕЉАН:

Стој!

СТАНИША:

Хвала лепо. Рад сам још који пољубац да примим, или — да дам. Разбијати главу мислима, па још самртним, будалаштина! Да те не знам, рекао бих да ти је памег насела на пруд. Видиш како је: не знам ништа, никад нисам ништа ни знао, па нећу никад ништа ни да знам... (осврћући се лево и десно, тихо) осим да је господин краљ, да прости твоје седи господство, — жена!

КАСТЕЉАН: (претворно прекорно)

Преда мном тако о помазанику?

СТАНИША:

Што у глави, то на језику — разуме се, кад ме нико не чује.

КАСТЕЉАН:

Зар сам ја: нико?...

СТАНИША:

Па реци ми: шта си? У владалачком двору има само један господин — владалац сам. Војводе, логетети, пехарници, постелњници — у двору је само послушник и службеник.

КАСТЕЉАН:

Још ћеш рећи да је тако и на нашем двору?

СТАНИША:

Боже сачувај! У нас је, старче, мало по другачије; у нас је, да прости твоје танано господство, и сам господин краљ слуга!

КАСТЕЉАН (обзирући се смотрено):

Не бојиш ли се, да те такав говор главе не стане?

СТАНИША:

Као ни ти: што ти у себи говориш, оно је на глас: мислим. Реци ми: докле ћете тако?

КАСТЕЉАН:

Докле? Оно су, јуначе, врата краљева, оно краљичина! Иди, и благоизволи понизно припитати их! Онда снисходи доћи па и мени кажи!

СТАНИША:

Нисмо вични говорити с краљевима. Јесмо, до душе, и ми дворски господичић, ал' и онако, од оних — из доњег сирата. Ти си већ што друго, ти си, што кажу, златна дворска муха. Реци ти мени велика златна дворска зујаро: зар у овој кући баш ни мрве старе српске мудрости?

КАСТЕЉАН:

Ни мало.

СТАНИША:

Ни у тебе?

КАСТЕЉАН:

Ни у мене. Још стари Египћани рекоше: Ко поживе годину на дворџу фараонову, мозак му омекша, сазда се у шуљикаву пену.

СТАНИША:

Онда није чудо, што код вас толиких лутњи овде бес једне надувене жене!

КАСТЕЉАН: (плашљиво)

Удали се!

СТАНИША:

Телохраниоци краљеви све сами Иштвани; братрови се размилели као, по Богу, у приморју, а српске господе ни, на сваки прст. Питам ја ту твоју метилаву памет: је ли ово Србија?

КАСТЕЉАН:

На жалост. Све што у Угарској крњо и начето

пресели се овамо; ово је Будим, али онај гори, не ваљали! Али, шта ће се: краљ угарски заповеда своје канцелару, канцелар свом бискупу Урбану, Урбан краљици, а краљица краљу!

СТАНИША:

Не каза ми ништа, што већ нисам знао. Та они нас и увалише у несретан рат противу Грка, који нас жестоко дочекаше у Македонији. После несретнога рата никако да се овесели сиромаш краљ... Али, да ја теби нешто ново пришапнем: сав се наш двор... овај нови Вавилон, врти око једне једине осовине...

КАСТЕЉАН:

Знам... И та се зове војвода Влатко.

СТАНИША (изненади се, за тим поверљиво):

Кога ја мрзим, јер... А не би ли се дала саломити та осовина?

КАСТЕЉАН:

Покушај!

СТАНИША:

Никал ми, знаш, не иде од руке да будем први. ВЕЧЕРИН (који се међу тим појавио и, не виђен, чуо другу половину говора, стане међу њих. Изненађење) Онда пусти да покушам ја.

КАСТЕЉАН:

Господин Вечерин!

СТАНИША (за се)

Мој стриц!

ВЕЧЕРИН:

Ја, краљев постељник и звездар! Чудиш се, Кастелане? Није господин спаситељ једини — и ја имам суштаства два; да су времена облична, витез сам; кад је доколица и лепо време, звездар. Кад ловим звезде по небу, савезник ми је главом. Краљ...

КАСТЕЉАН (махне главом као да сумња)

ВЕЧЕРИН:

Кажем: главом краљ! У кули са мном раме у раме. Али за борбу (Кастелану и витезу) будите ми савезници ви. Видели сте гују присојкињу, пузи ниско по земљи, невидљива, и опет је многи платио

главом њезину жаоку. И војвода исто тако плази, гамиже, али... мудро чини ко смотрено избегава његове вијугасте равине. Ја га се клоним, али се за њим шуњам странпутицом, да га једног дана на широкој цести изненадим тигарским скоком. Но, Станиша, хоћеш ли и ти за мнош, да ми будеш савезник... Нећеш?

СТАНИША:

А јамчиш ли: да ће ми глава остати читава?

ВЕЧЕРИН:

Јамчим за њезину целину, а да ли ће остати на раменима или ће случајно доле слетети, то је — о чему небесне звезде не говоре.

СТАНИША:

Штета што су звезде тако мутаве.

ВЕЧЕРИН:

Хоћеш ли или не?

СТАНИША:

И хоћу и не.

ВЕЧЕРИН:

Једно или друго?

СТАНИША:

Добро је по каткад и вољи пркосити: хоћу!

ВЕЧЕРИН:

А ти Кастелане?

КАСТЕЉАН:

Старост је у савезу што у сочној воћци црв. Али, ... кратковиди и тупоухи Кастељан, ако вам и није сапутник, слаб је и безвољан, да копа јаме на тако опасну путу као што је ваш.

ВЕЧЕРИН:

Да или не?

КАСТЕЉАН:

Добро је каткад и вољи пркосити: да!

ВЕЧЕРИН:

А сад, до виђења на делу.

(Оде са Станишом)

КАСТЕЉАН:

Облаци се купе. Сева ми леви кук. К'о да слути

на скору промену времена.

(Удали се са њима)

(Појаве се од леве стране Катарина и Урбан. Катарина се поклони и оде. Катарина ходи поносно, за њом бискуп лагано и обазриво. Катарина седне у столицу на левој страни).

КАТАРИНА:

Ваша је жеља уважена, бискупе.

УРБАН:

Уважена, али потпуно неиспуњена.

КАТАРИНА:

Владика београдски и сремски Евстатије склонио се у манастир, у Хум.

УРБАН:

И епископија упражњена. Али Мачва још није уступљена бискупу сремском.

КАТАРИНА:

Војвода је наш предлог поднео краљу: очекујемо потпис.

УРБАН:

Оклевање расположиће народ на отпор. Опрезност заповеда пожурити краљеву одлуку.

КАТАРИНА:

Наглошћу смо подстакли сумњу у истинитост наших намера; колебаљивост краљева све се више стајожава. Не бојте се, да једнога дана не плане у њему охоли и одлучни Немањић?

УРБАН:

Никад. Он је и сувише клонуо после несретнога боја с Грцима у Маћедонији. А најновије поруке из Будима заповедају неодлагање.

КАСТЕЉАН (уђе и пријави):

Грофови. (Оде)

УРБАН:

Моје наваљивање потврдиће и господа грофови.

Михаљ и Лајош (уђу на средња врата)

МИХАЉ:

Нови улаци из Будима пожуреше нас теби, краљице. Заповести, које получисмо, одлучне су. Твој

отац, угарски краљ, страхује; утицај његових приврженика на рашком двору ослабио је... Краљ је непоуздан савезник... За то нам заповеди твој узвишени отац, да поново потражимо задовољење праведним захтевима Угарске.

КАТАРИНА:

Семе је бачено, господо, ваља се стрпити док краљу сазре одлука. Крепимо се вером у исход повољан; за то вам јамчим ја, краљица, дубином душе земљакиња ваца.

ЛАЈОШ:

Али је рашки краљ, узвишени господин твој, охладио према нама, према Угрима.

МИХАЉ:

Особито после пораза у Маћедонији.

ЛАЈОШ:

И захтева да угарска војска остави Мачву и Срем.

МИХАЉ:

Захтев, који је разгневио сву господу угарску и апостолскога краља у Будиму. Ни мање ни више значи прелом с Угарском.

КАТАРИНА:

Мени то захтевање краљево није познато, па ни војводи.

ЛАЈОШ:

Тим тежи и гори постаје наш задатак. Још данас желимо одлуку краљеву, одлуку кратку и јасну.

МИХАЉ:

Угарска подигну на престо господина Драгутина а његова оца прогна из Рашке. Отац ваш, цела Угарска у праву је очекивати захвалност за ту велику услугу. У име признања тражи се: Мачва и Срем да припадну Угарској, а обе те земље да држи за свога животога твој превисоки муж, као угарски клетвеник.

ЛАЈОШ:

То и ништа више.

УРБАН (пагло)

Уз један мали додатак: да обе земље дођу под власт бискупа, кога свети отац папа наименује.

КАТАРИНА:

Одмах ћу се, господо, посаветовати с војводом који нас очекује. Је ли донесено даровно писмо за војводу?

ЛАЈОШ (Извади из груднога шпага)

Ево га; написано тачно по твојој жељи.

КРАЉИЦА:

Сад је војвода потпуно наш, а с њиме све.

Урбан, Лајош и Михаљ (поклоне си и оду)

КАСТЕЉАН (уђе)

Господа властели.

КАТАРИНА:

За сад их не може примити краљ.

КАСТЕЉАН: (Пријави)

У трему чека Влатко војвода.

КАТАРИНА:

Нек уђе... Он је моје цитло уздање...

Њега целога морам имати сад...

С њиме господу, цело краљевство...

Он ме, будала, потајно љуби.

Кол'ко је храбар, смелости нема,

Да маха даде лудој љубави.

А угаси л' се, пропашиће ми све,

Почетог' дела точак скрхаће с'!

Хтела не хтела, морам му одмах

Одлучном речи пустит' у срце

Једну варницу... А плане ли жар,

Тад' је, зауздан, понизан слуга...

Ил' боље: борац за моје циље.

ВЛАТКО (појави се од исте стране, куда одоше грофови. Неодлучно):

Влатко је пред тобом, светла краљице.

Врело му срце смелости даје,

С блаженом надом да очи дигне

До јутрен-сунца твог величанства.

КАТАРИНА (удворно):

Не тако нагло, охоли орле.

С висине летни поближе амо.

Још ближе, ближе ... али храбрено —

Пред тобом стоји мирна лавица.
И кад би хтела показат' силу,
Узалуд; ти је, створи безмоћном.

ВЛАТКО:

И опет страх ме, велика госпо,
Кад дрско прићем овој провали,
Што пред нам' зија тмином ужасном;
Престављен питам: шта хоћу ја?

КАТАРИНА:

Ништа, војводи, што не би било
Достојно славе така јунака.

ВЛАТКО:

Красотом сваком окити те Бог,
Јединствен цветак у врту Угарске!
Ка ветрић јутрењ' твој лаган ход,
А око зора мирисна, зрачна.

На уст'ма капљу медни нектари...

Опрости, госпо, смеломе робу,
Занос му узе силу и мудрост,
Обуздат' не зна дрску беседу.

КАТАРИНА (охрабрујући га)

Смелом је увек небо савезник,
Смелост ме диви, смелост ми годи.

У Мачви, Рашкој, ни у Будиму

Нема витеза виђена тако!

Једина махна што Угрин ниси!

Ал' има неко који не пита

Од куд си родом, којег племена;

А то је срце, кад силно љуби. (За се)

Мислим да не ћу промашит' циља.

ВЛАТКО (одлучно, па опет се тргне)

Шта рече, госпо? Љубав је цветак;

Једни га кажу из рајског врта,

Други: да пада с далеких звезда.

Да л' ћу га и ја кад год изабрат?

С поносом придет за шлем челични?

КАТАРИНА (За се):

О, ти колено рашко лукаво,

Златна ти утва на врху стреле,

И ти се драгог лова не машаш.

(Гласно)

Седи до мене, ловче лукави!

ВЛАТКО (опрезно)

Још не. Данас се, светла краљице,

Пред тобом бледи властелин уди,

Све му господство милост краљева.

КАТАРИНА:

Не милост само; Наша наклоност,

Наша... не, не, опрости речи,

За сваку дражест није прикладна...

Када те први пута опазих.

Једно блаженство познадох више.

ВЛАТКО:

Ласкање тако...

КАТАРИНА:

Зар не приличи

Тако озбиљну, драгу витезу?

Било би ружно, било би бедно

Не хвалит' оно, што ј' хвале вредно

Краљица слаба једва се брани...

Ми смо ти целом душом одани.

ВЛАТКО (усхићен одлучно):

Тад' — доле, веле, са жеља пусти'!

Допусти служи да ти изусти

Оно, што теби већ тајна није.

КАТАРИНА (тргнув се преплашено):

Не, не — нека се и даље крије

У теби искра милога плама...

И наше срце није од кама...

У врту вечер је, ох, тако тиха,

Па две три речи, па два три стиха,

Па скривен славуј по коју певне,

И овде онде бубица севне;

Кринови бели мирише миром —

Баштена врата чекају широм...

Па месец чина, па грање мирно —

Стишају слашћу срце немирно...

ВЛАТКО (заносно):

Тад' цео свет ћу смрвити доле
И главу дати за те, идоле!
(Приђе јој с намером да је загрли)

КАТАРИНА (устукне):

Прво је дужност, па онда љубав.

ВЛАТКО:

Дужност је варка, ман'мо се тога,
Љубав је жарка од сама Бога!
Греси, ко глухо и немо газе,
Ту вељу милост што с неба слази.

О бури добро је лаби у луци —

А теби, госно, на овој руци.

КАТАРИНА (поплашено)

Не тако нагло! Када се снују

Свезе љубавне — зидови чују.

Кратка је љубав што ј' плахост веже,

Зато... устуни, драги витеже!

(Удали се мало више од војводе)

ВЛАТКО:

Зар да изумрем, тебе гледећи,

Без среће, славе, твога блаженства?

Мишица силе, срца обиље

Зар да ишчезну без твога сунца?

За свак' прамичак те светле косе

Спреман сам смлавит' живота тисућ'!

Катарина (уплашено и смотрено):

Стишај се, стишај, добри војвода!...

Чујмо! Чини ми с', неко долази.

ВЛАТКО:

Не бој се, док је другара с нама.

(Дотакне се мача. Приђе јој)

Катарина (устукне још даље лукаво):

Рекох, у врту заклон је мирни

И лахор мази образе свеже;

Тамо је слаба славуја песма

И шапат љубави с врелих усана.

(Заћути, па онда тргне се; охрабрено):

Ал' сам ти другу радост спремила,

Ево те данас дижем високо,

Скок велик за те, верна војводо!
Дајем ти силе, дајем висине,
Да свагда можеш с челом господским
Пратит' кораке своје краљице.
Краљ Унгарије, наш отац драги,
Ценећ' заслуге твоје велике
За гђер његову, за круну Угарске,
Посла ти ово (Узме са стола и пружи му завијен пергаменат)

ВЛАТКО (брзо прочита, радосно изненађен):
Златна повеља!

КАТАРИНА:

Магнат си, данас, властелин Угарске,
Господин многим родним област'ма.
Ето ти моћи, ето господства
Шта хоћеш више?

ВЛАТКО:

Шта хоћу више?... На овој земљи
Један пут само живи се, светла.
Пехар, у ком је нектар живота,
Или га баци ил' до дна испи!
Нека с' не пење, ко на врх неће!
Нити се котва на одмор баца
Кад брод наш једри пучином славе.
Немоћ је бапска сузбијат' вољу
И једре моћи, што напред грабе.
(Ватрено)

Целину моћи, целину славе,
Целину љубави, то је што хоћу!
(Хоће нагло да је загрли)

КАТАРИНА (Ужасне се. За тим се, после мало трепутања, прибере):

Наглост је многи
Главом платио, драги војводо.
Милост је неба
Кад на нас срећу лагано спушта;
Гонит' је силом да брже дође
То је, веруј ми, обест смеона.
И на што утврђен реметити ред?

Шта хоћеш више, шта хоћу више?
(Тише)

Краљева снага руши се журно,
С дана је на дан мекши, слабији;
Орља му крила земљи клонула,
С престо не висине тромо погледа
На силу, сјајност. С угаслог жара
Његове воље је пухор пирим.
И за том сликом, што се зове краљ,
Скривена, тихо владат' ведба м се!...

Ти ћеш ми бити (умиљато смешећи се) мио учитељ?
ВЛАТКО:

Ал' ако прену краљеве моћи?

КАТАРИНА:

Не бој се; имам свемоћне јамце...

А кад, немоћан, на одар падне
Тад' ће с' грофови у Будим поћи,
Тамо је лека за бољку сваку.
И, по закону земље Угарске,
Престо ћу српски преузет' ја,
Зрак ће престола и на те пасти,
Победа наша биће без боја:

Цела Србија баштина моја.

ВЛАТКО (пољуби јој руку, удварајући се):

Лепота ј' онда звезда даница
Кад из ње трепте зраци мудрости:
Допусти да само за тебе живим,
Да ти се клањам, да ти се дивим.

КАТАРИНА (одахнув мало):

И за ту речцу ласкаву, милу
Рушим поноса гранитну силу.
Гле, чаробан и миришљав кад
Опија срце, освојени град.

(Пружи му, смешећи се усиљено, руке, које он
љуби и удали се. Кад ишчезне, с гнушањем).

Лов је номучан али поуздан...

Охо! војводо! Кад свршимо чин

Показаћу ти твоје границе!

ДВОРНИК (се појави у дну):

Краљ!

ДРАГУТИН:

(Прате га српска и угарска господа: Лајош, Михаљ и Урбан).

Па, реци нам оче Урбане,
Казују л' звезде људску судбину?

УРБАН:

Звезде су, краљу, украс небеса,
Божији погледи у тамној ноћи.

ДРАГУТИН:

Још реци токе на божјем плашту!

И ми читасмо црквени наук,
И пентатеух и Апокалипсис:
Међ' нам' речено, оче бискупе,
И Византија и ваш холи Рим,
Од Мавара ће учит звездарство.

УРБАН:

Од поганика? Краљу — никада!

ДРАГУТИН:

Реши ми за што?

УРБАН:

Ислам је вихор,
Што бурном струјом луч знања гаси.

ДРАГУТИН:

Не могу л' Маври то исто рећи?

Види, бискупе, звезде су ипак

И више нешто него светла,

Ил' украс, као што си рекао...

Разматрат' звезде о ведрој ноћи

Слађе је него читат' Библију;

Писаном слову човек је отац,

Звезде су мисли великог духа

Којег је наш дух ситна варница.

Даћу вам књигу, што ми је посла,

Уз друге даре, неапүлски краљ.

У тој сам књизи много читао

О небу, звездам', о зодијаку...

УРБАН:

Све су то, краљу, заблуде, греси —

Католик не чита књигу јереси;
... С гнушањем вазда од себе баца
Што није дело светих отаца.

КРАЉ:

Та реч и личи светој ти бради —
Ја учим звезде промене ради;
Дражава многе тегобе ствара
И њима нашу краљевску душу замара...
Па зато свемирним висинам бежи
Да се разгали, да се освежи.
Јеретик, оче, бити не желим...
Али ти ипак толико велим,
Да звезде нашу судбину снују,
И за то од њих многи страхују.
Мени одавно казаше оне
Да неки зли ме опаки усуди гоне...

(Погледа намрштено у краљицу и Влатка. Намрштени се, али се одмах удворно приближава краљици)

Прости господи, госпо краљице,
Зборах о небу, па превидесмо
Таку узорну звезду на земљи...
Но, умемо ли, грофе Лајоше,
И ми будимским ласкат' кадилом?

ЛАЈОШ:

Господин краљ је вазда љубазан.

КАТАРИНА:

Био, ал' сад не. Ја сам навикла
Трпети много, господин' грофе.

КРАЉ:

Трпети много?

КАТАРИНА:

Тако је, краљу;
Дању с витези у лов на дивљач,
Поћу, осамљен, пропраћаш звезде.

А кад се машам крме државне
Да Рашкој дадем благодет мира,
На твоје челу купе с' облаци —
Не даш ми мрве свога господства.

КРАЉ:

Власт је, господо, воћка горачна,
Жилава, тврда на женске зубе;
Остави други нека је глобу.
(Седне с друге стране према њој. Прекорно).
Да, тебе круже услужни дуси,
Ал' — и ми имамо добре духове,
Па нам, послушни, к'о вредне пчеле,
Пред престо носе жалбе народне.

КАТАРИНА:

Ша хоће још ти мазни Рашани?
Да с њима, можда, круну делимо?
Круна је наша лична својина!

УРБАН:

Право стечено вољом божјом.

КРАЉ:

Биће мало и вољом народа,
Или бар наше светле властеле...
Зборим ли криво (Лајошу) господин' грофе?
Ил' је краљица на путу бољу?

ЛАЈОШ:

Кад госпе реку ово је бело —
Онда је моје старо начело,
Ма било оно и црне боје,
Приклонит' главу и рећ': тако је.

КРАЉ:

Мислиш ли и ти тако, Михаљу?

МИХАЈ:

Увек си мудар, господин' краљу,
Па ћеш и овде најбоље знати.
Самоме себи одговор дати...
Кад ме је отац у Будим дов'о,
С многим сам лепом господом ратов'о,
Нарави бејах гипке и витке...
Ал' ипак свуда изгубих битке.

КРАЉ:

Друго су женске мале пакости
У слатком добу снова младости.
Оно што жени ласка и двори
Крто ј' државни кад духну вихори.

Један по један већ оркан стиже...

КАТАРИНА:

Што их лабавост краљева диже.

КРАЉ (увређен)

Госпођо! Строгост веће зло твори!

МИХАЉ:

Краљица, можда, и право збори.

Ударац мача, кад друкче није,

Народу збори најречитије.

КРАЉ:

Ал' каткад, грофе, туп одјек даје...

Свак народ има своје обичаје,

Собом створене живота слике —

Своје слабости, своје навике!

И за њих живи и за њих гине...

То му је, можда, део судбине;

Кад тој светињи нанесеш вреда,

Престане слушат', тад — заповеда!

УРБАИ:

И да се не би те срами збиле

Господ владаром ниспосла силе!

КАТАРИНА:

И од те силе кад владар преза,

Међ' њим и небом кида се веза!

Обест се диже, немоћ се шири,

И непослушност и немири...

Што ти не мариш допусти мени...

КРАЉ:

Рекох, власт се не даје жени!

Кад госпа влада, двор игра жмуре,

По њему с' шупље лутке шепуре;

Често с' прикраде, сред дворских жена,

По који лисац или хијена,

Грамзивом шапом за жазал зграби

И дрско седне на престо слаби...

Престо, не људи, небо вам не да.

КАТАРИНА:

Мојој верности така увреда!

КРАЉ:

Ако ти време на двору дуго,
Онда ти, госпо, саветујем друго:
Када си сита шетње и лова
Тражи у двору делања нова:
Златом везите млетачке свите,
Боде л' те игла, бисер нижите!
Ено вам врта: руже, кринови,
У одајама наши синови...
Па буди мање упорна, хола
И учи језик српског престола!
Да се не стиде млади и старци
Кад приђу руци својој владарци.
КАТАРИНА (увређена, охоло):
Збори и даље, ја те не чујем;
Али се чувај, ја ти светујем,
Мојих замака, мојега рова —
Све жене нису једнога кова!

КРАЉ:

И претиш! ...

УРБАН (нагло улете у реч):
Моја дужност је права
Да свуда мири и да стишава.
Срмба госпођа вулкан је мали,
Тек што загутњи већ се разгали,
Тихи ветрићи од свуда круже, —
Где лава беше, цветају руже.
Нашој бискупској души не прија,
Што паде овде која оштрија...
Можда краљица, можда, допусти
И ти, владару, што шта изусти,
Што не би било... ил', боље рећи,
Породичкој је противно срећи,
Када не дишу — зборим са страхом —
И једном душом и једним дахом...
Сад мислим да сам све, што сам знао,
Краљу... краљице... јасно рекао.
А сада, краљу, мудрост налаже
Оштрине да се мало ублаже.
Једна мила реч, једна само...

Наше је, краљу, да попуштамо.

КРАЉ:

Хвала, бискупе, на такој бризи...

Теби, човеку у црној ризи,

Беседа мира прикладно стоји,

Ал' мени, сумњам, да се пристоји

Попуштат' тамо где места није.

КРАЉИЦА:

А ја не трпим власти ни чије!

Не ће л' по жељи краљице бити —

Умеће своје право бранити.

КРАЉ (иронично)

Товје право зар? У ови двори

Твоја су права ветри, пухори...

Та срџба на лицу лепо ти стји...

А сад пођимо, велможи моји;

Краљ и краљица лепо вас моле

Да приступите за пуне stole.

(Откриле се завесе што покривају отворени свод: између предње и задње дворнице. У суседној дворници укаже се богато постављен сто. Многа господа тамо чекају.

Сви оду. Чује се песма. После мале почивке, појави се Евстатије, праћен Кастеланом).

ЕВСТАТИЈЕ:

Чуј Кастелане! Ником ни речи!

Никакве журбе, никакав дочек! Похитај!

(Прислушскује жубор иза завесе).

КАСТЕЛАН (радостан):

Одох. Ал' реците ми,

Откуда тако? Па онда ништа

Не рече ми о старом краљу?

Је ли жив и здрав? Ал' опрости ми,

Још једном само да ми га видет',

Па одмах душа да ми се смири.

Видите, бејак к'о капља росе

Кад ступих ногом у ове дворе,

Ногe ми беху крила ветрна,

А срце огањ, а поглед муња,

А данас оно момче млађано,

Ето је сабласт...

ЕВСТАТИЈЕ (који је дотле само слушао жубор
иза завесе):

Рекох, похитај!

(Кастељан, разочаран, поклони се и оде. Појави се у црном оделу властелин Вечерин. Евстатије се брзо увије боље у плашт и седне на једну столицу гледећи преда се, с намером да га Вечерин не би довољно добро уочио.)

ВЕЧЕРИН:

Прости ми; Мишљах господин је краљ.

ЕВСТАТИЈЕ:

Тражиш ли гозбу? За завесом је. (Покаже).

ВЕЧЕРИН:

Сит сам, незнани, части и пира.

За ме весеље било и прошло.

Али се чудим твоме господству,

Што само седи пред царским прагом.

ЕВСТАТИЈЕ:

Ја сам, дворниче, убоги Лазар.

И чекам мрве с богата стола.

ВЕЧЕРИН (посматрајући га):

А ја сам... шта сам? Говорећ' право,

Позива правог на двору немам,

Ал' се, невољно, овуд савијам...

Каткад сам тигар што вреба плена,

А каткад пужић што хвали Бога,

Кад га надменост дворска не згази.

Гледам соколе, кад у лов поћу,

Кликћу гледећи жезло у небо;

Гледам, а завист... прости, витеже...

ЕВСТАТИЈЕ:

Гледаш а завист?

ВЕЧЕРИН:

Кила ми душу.

И ја б' слободе у своме двору,

И ја бих лова у својим горам'

И ја бих части за својим столом.

ЕВСТАТИЈЕ:

Зар служба краљу тешка, дворниче?

ВЕЧЕРИН:

Под туђим кровом залогај горак,

Суза га врела по често кваси.

Ја сам, опростићеш, назови-звездар,

Рећ' претворством се управ' наметнух.

Заклетва дана веже ме за двор;

Та, знаш, овде је један црни дух,

Гнусни одметник старога краља и кривоклетник...

ЕВСТАТИЈЕ:

Познато ми је...

У краља, кажу, срце витешко?

ВЕЧЕРИН:

Ал' није тако и у краљице.

Туђинска за нас осмеха нема,

Ни благе речце, ни поглед мио...

Презрење душу најјаче тишти.

ЕВСТАТИЈЕ:

А бискуп Урбан? П' онда магнати?

ВЕЧЕРИН:

Господа Угри? Властела сва га

Осорна пилад из туђа јата.

Што она хоће, то бити мора...

Наша господа бегају с двора,

Можда и тајне завере граде?

ЕВСТАТИЈЕ:

А краљ?

ВЕЧЕРИН:

Немоћан да стигор даде.

ЕВСТАТИЈЕ:

А где су ваше, дворниче, силе?

ВЕЧЕРИН:

За сад се у нам' згрчиле, збиле.

И као негда Римљанин Брут.

Кријем маскама жестоку пут;

Често се увиђам, к'о згажен црв,

Да стишам ову плаховиту крв.

И са тих мука на кулу седам,

Читаве ноћи у небо гледам,
А звезде једна по једна трну —
Тражим и нађем једну, ал' црну...

ЕВСТАТИЈЕ:

Влатко?

ВЕЧЕРИН (тргне се, плане):

За њега још питаш? Ох то је гатко.

ЕВСТАТИЈЕ:

И ви то ругло видим да знате,

И без зазора све то гледате?

ВЕЧЕРИН:

То су дубоке и боље ране...

ЕВСТАТИЈЕ:

И нико праведним гневом да плане?

ВЕЧЕРИН (нагло, па се умерева и стишава):

Не могу л' краљу живот да зрачим,

Нећу му, једном, ни да облачим.

Често, казујућ' звезда токове,

Смеоно чиним мале скокове

У дворске тајне, али „васује“ —

Ја их говорим, он их не чује...

Тада се брзо на прав пут вратим,

Да дрскост како главом не платим.

(Охоло)

Ал' једног дана и то ће бити

Господине мој, преузорити...

О, гле, ја зборим, а не знам с киме —

Не рекосте ми још ни своје име...

ЕВСТАТИЈЕ:

Ја сам, дворниче...

(У тај мах отвори се завеса и укаже се краљ, који устаје иза софре и мрка лица долази на сцену поштапајући се. Гости устану, али остану за столом стојећи. Краљ, дошав на сцену, не опази Евстатија већ само Вечерина).

КРАЉ:

Наш премили син.

ВЕЧЕРИН:

Пред тобом, краљу, слуга Вечерин.

КРАЉ (преда се):

Кој' се мислима у небо вије ...
Тај је слободан, тај слуга није;
А чија душа, по земљи блуди,
Трпи и страда од грешних људи;
Да стиша јаде нове и старе —
Бадава тражи пуне пехаре!
(Уздахне. Седне):

Нову си звезду видео, рече?

ВЕЧЕРИН:

И ти је можеш видет' довече.
Ако си вољан на кулу поћи —
Јепо се види око по ноћи.

КРАЉ:

Је ли комета?

Још је далеко,
Репата је да к'о не бих реко.

КРАЉ (преда се):

Једна комета... јест' ил' није —
Тек тако пише Дион Касије —
И чуда што с' збише на белу дану
Дошла су главе Веспасијану ... (Преда се)
И над мојом, хај, облак се вије
С бојних пољана Македоније ...

(Вечерину)

Али, шта мислиш, ко је звезда та
Што си спазио ...

ЕВСТАТИЈЕ (уклонив огртач и приђе смело ближе краљу):

То сам, можда ја!

КРАЉ (устукне запрепашћен. Испусти палицу, коју дохвати и дода му је Вечерин. Угрожљивим криком):

ЕВСТАТИЈЕ!

Евстатије!

(На овај глас сва господа журно оставе столове и дођу ближе на сцену; неки још држе пехаре у руци; најзад Катарина и Влатко).

ЕВСТАТИЈЕ (хладно и смело):

Прости, што добох сред твога пира. —

Поруку носим оца и клира, (жубор међу господом
Лаче господи која подигоше жагор)
За часак нек се вино не лије,
Кад збиља збори, ћуте оргије! ...

ДРАГУТИН:

Тако дрску реч!

ЕВСТАТИЈЕ:

Ал' је искрена ...

Чудна је у вом двору измена,
Како Урош краљ, наш отац оде ...

Овде је царство туђе господе.

УРБАН, МИХАЉ (са срцбом):

Тако зар?

ЕВСТАТИЈЕ:

Молим, господо силна!

Порука ова врло озбиљна!

(Показујући повељу краљу).

Поручује отац Урош велики!

Да је од сваког напада браниш,

Многа је на њу зинула хала,

Многа је сенка већ на њу пала, —

Много грамзљиво гута је око —

Време је, да је дигнеш високо!

ДРАГУТИН:

Круна је јоште на мојој глави ...

ЕВСТАТИЈЕ:

И да би био владалац прави,

А не, не знам чиј, господин мали:

Од себе туђу господу удали!

ВЛАТКО:

Грофове?

УРБАН и МИХАЉ:

Дрскост!

КРАЉИЦА:

Зар краљу тако?

ЕВСТАТИЈЕ:

И није, госпо, зборит' ми лако;

Ако и коју по горку лијну —

То збори отац својему сину!

КРАЉИЦА:

У твојим реч'ма дрскости има —
Краљ ти, девере, реч одузима!...

ДРАГУТИН:

Буди, краљице, тиша и блажа —
У овом двору прва је наша!

Још најпре онај који ме роди —
Очина свака срцу ми годи.

(Евстатију)

Ако не гласник добри и благи —
Добро ми дош'о, мој брате драги!

Бог ми је дао милости доста,
Када ми посла такога госта.

ЕВСТАТИЈЕ:

Чуј! Ја нисам гост! Данас сам само (Показује по-
сланицу)

Посланик нашег великог оца.

Тражи од тебе одговор јасан,

Утеху својој вељој старости,

Понос господски срцу мајчину,
Радост, спокојство целој Србији ...

Тишти га рат твој у Македонији,

У ком ти Грци војску разбише,

Па превласт Угра на српском двору ...

Властела рашка, на те зловољна,

Јатом долази очину двору,

Сагиње главу пуну кајања,

Нуди му мишце, нуди му и крв,

Да га на престо опет подигне.

Отац ти престар, ногом у гробу,

И неће силе, неће престола;

Краљуј, и владај, и сретан буди —

И носи круну што му изнуди!

Али ти отац озбиљно вели:

Незадовољство је у властели!

Многа јој бодља срца такнула. —

Та тек што није овде гракнула

Једна завера ... узбуна ноћна ...

Чувај се, краљу, властела ј' моћна!

ДРАГУТИН:

Па још кад јој је брат Милутин воћ!

ЕВСТАТИЈЕ:

Вараш се краљу. Зар твој брат? — Никад!

Али ти отац, који познаје

Силу што диже и руши престо,

Шиље озбиљну поруку ову:

Целој угарској светлој господи

Одмах ћеш дати милостив — отпуст!

УРБАН:

Отпуст нама? Посланицима

Апостолскога краља угарског? ...

ЕВСТАТИЈЕ:

Налаже краљ отац, Урош Велики.

ДРАГУТИН (опет прене; охоло)

Налог давати право је краља;

И не мисли ни с ким делић га.

Ја сам још краљ — самодржавник!

ЕВСТАТИЈЕ (поклони се):

Ми ... клетвеници смо твоји први!

Суплеменици, који ти желе,

Самосталности и величине!

ДРАГУТИН:

Силу и славу стећи ћемо ми

Са благоверном нашом краљицом!

ЕВСТАТИЈЕ:

Ратну си срећу већ саранио

У Македонији ...

ДРАГУТИН (Жестоко)

О томе ни реч!

КРАЉИЦА (охоло краљу)

Уз помоћ нашу престо добисте,

С нама имате снаге, одбране.

Стари отац твој, својим бригадама,

Само је метеж дворскоме миру,

Још кад их шиље по посланику

Смелу и дрску ...

ЕВСТАТИЈЕ:

Госпо краљице!...

Али чекајте донео сам ја
И за те, светла; разговекну реч ...
(Драгутину)
И као доказ твоје љубави
Отац захтева од свога сина,
Управо ти је заповедио:
(Застане, па онда, после мале почивке, настави).
Да ти објавим жељу његову:
Снаха његова, светла краљица,
Да одмах побе нашој матери,
Светлој краљици у Брњацима ...
Тамо да чека даљу заповест.
КАТАРИНА (фурриозно)
Ја?
ДРАГУТИН (Гневно):
Чију заповест?
ЕВСТАТИЈЕ (хладно):
Разуме твоју.
КРАЉИЦА (планув):
Заповедати мени, краљици! (краљу)
И ти још слушаш таку поругу,
Увреле дивље посланика тог?
ЕВСТАТИЈЕ:
Молим стрпљења, веља владико,
Ја сам посланик великог краља.
(Драгутину)
Отац од сина тражи послушност.
За доказ да ће послушан бити
Заповеда ми ...
КРАЉИЦА (мрко, охоло, иронично):
Заповеда му!
ЕВСТАТИЈЕ:
Јесте, краљице, својему слози:
Заповеди ми: овде остати (Влатку)
Тебе, војводи, позива к себи,
Ја не знам за што. Зна ћеш, можда, ти?
Бићеш му талац ...
ВЛАТКО (уплашено):
Ја талац? Никад!

КРАЉИЦА (тргнув се, за се):

И ова стрела хитнута на ме!

ЕВСТАТИЈЕ (опоро):

Ако војводу воља издаје,

Ко зна, можда ће, могућно бити,

Мојом помоћу снаге јој дати!

ДРАГУТИН (узрујан устане. Види му се велика борба са собом. Покрети му они човека нервозна. Очи му севају. Све се саздало у ухо да чује његову реч).

Чуо сам твоју, чуј сад моју реч!

Заповедам ти, брату не брату,

И посланику оца Уроша,

Да с нашег двора одмах одлазиш!

Послушност краљу налажем сваком,

Па послушност и самом оцу!

ЕВСТАТИЈЕ:

Зар оцу — краљу?

ДРАГУТИН:

Краљу? ... Ја сам краљ!

ЕВСТАТИЈЕ (озбиљно и свечано):

Уз непослушност ... и увреда зар!

На старе грехе још товариш нов?

Ни страх од оца, па ни љубави

За оца, мајку, за брата дом?

Онца почуј ме! ... заповеди ми

Господин краљ: „Не послушаш ли

Што ти саветује, што заповеда,

Да одмах поћем, да оставим двор

И да се вратим ка њему у Хум ...

Одлазим! Збогом! Опет ћу доћи

Кад ме понизно натраг позовеш

Да с блудне душе јаде ти скинем (Поће).

ДРАГУТИН (нерешљиво)

Стој!

ЕВСТАТИЈЕ:

Краља-оца налог светиња (Оде).

ДРАГУТИН (За се):

Има у земљи ко ме не слуша ...

Круна ето ту ... ал' под њом сенка

Од које често и сам страхујем.
(Вечерину, грозничавим гласом):
Хајдмо да видимо ту нову звезду.
Разгледај добро; хоћу да знам:
Је ли јутрења или вечерња ...
(После дужег ћутања устане. Ка гостима ...)
Господо моја, пођимо у лов!
Спремиге хрте, сиве соколе.
Па појахајмо коње лагане!
Мени парипа самоковскога,
И седло лако од седефа,
Што нам га посла од Млетака дужд ...

КАСТЕЛАН:

Парип је диваљ, помлад, невичан ...
Од тичјег лета прене, презире ...
А пут престран, камен, горовит ...
Допусти краљу, да оседламо
Жерава, или твојег зеленка ...

ВЛАТКО:

Чини, како рече краљ!
(Кастелан се поклони и оде).

ДРАГУТИН:

Јеси ли вољна, светла краљице
Бит' нам пратилац? Дан је тако леп!
Кажу, прекрасан лов на дивокозе ...
Годи ми видет' кад милом руком
Одапнеи стрелу ... завитлаш копље ...
С ланчића пустиш жедна сокола,
Па га очима тражиш по небу ...
Но, рец' хоћеш ли у лов, у гору?

КАТАРИНА:

Желим остати сама у двору
Починут' мало у одајама ...

ДРАГУТИН:

Зелена гора и плаво небо,
Смирују душу и јачају дух ...
Ал' кад ти годи остати, онда ...
Пођимо сами, драги грофови!
А ти, војводо, остан' с бискупом,

Проуч' поруке из Унгарије,
Да нам подробно казати можеш,
Када се двору из лова врнем
(Оде с пратњом. Испрате краља војвода Влатко и
бискуп, али се после врате. Краљица је међу тим
сама.)

КРАЉИЦА:

Опет победа на нашој страни,
Уроце, старче протерани ...
Ток дела нашег повољно тече,
Тако ми јутрос и бискуп рече ...
Сад ћу гек почет' храбро и смело ...
Буде л' успеха, моје је дело! ...
Краља невидне прилике гоне,
Често у мисли црне утоне,
Бог један знаде шта може бити ...
Шта било — моја ће коцка добити.
(Чују се трубе, што одмичу даље и даље)
(Врате се војвода и бискуп).
Еј, Кастелане! Пожурите се!
Дозови одмах младог витеза!

ВЛАТКО:

Краљ је отиш'о, светла краљице.

БИСКУП:

Али је парип под њим немиран ...
Не беше мудро допустит' краљу
Јахати коња непоуздана.

ВЛАТКО:

Тако је краљев налог гласио ...

БИСКУП:

Његов је налог; али твој савет.

КРАЉИЦА:

Буди спокојан, драги бискупче,
Од краља нема бољег коњика ...
Кад чврстом руком шчепа кајасе,
Најбешњи пастух, јање је мирно ...

БИСКУП:

Сматрах за дужност поменут' само ...

КРАЉИЦА:

Као што видесмо, драги бискупе,
Краљ је упоран и непопустљив ...
Каж ми како сломит' му вољу?

БИСКУП:

Одлучност твоја довољна, краљице,
И добра воља вељег војводе ...

ВЛАТКО:

Она је, краљице, твоја својина.

КРАЉИЦА:

А српска властела?

ВОЈВОДА:

Непоуздана.

БИСКУП:

Сва је противник угарском краљу ...
Рекао б' наша звезда залази.

КРАЉИЦА (војводи)

Не бојмо с' док је уз нас војвода (војводи),

Па изложи нам, верни дворниче,
Твоју мисао, твој одлучан план ...

Рече престо се даје истрћи

Из руку ... излишно помињат' чијих ...

Властела, што је непоуздана,

Сломит' се даје једним ударом?

ВОЈВОДА:

Све је могућно, светла Краљице.

У свако доба, реци само ти!

Твој миг и мој мач савезници су,

Жестоки борци на живот и смрт!

БИСКУП:

Можда, краљице, наша Угарска

И не тражи то. Опасно ј', мислим,

Залетати се и на сам престо?

Осигурајмо на овом двору

Све што захтева апостолски краљ.

И света црква католичанска.

КРАЉИЦА:

Све ће то имат' јачу заштиту

Кад престо прими син мој, Владислав,

Поред њега ја, мати његова.
Не дам престола ни Милутину
Ни иком, знајте, од Немањића ...
Морам га имати било ја ил' син ...
То је одлука ... О њој зборити,
Бискупе, значи време губити.

ВЛАТКО:

Тако пресветла. Ја сам приправан.
Данас ил' сутра, речју: сваки дам.

БИСКУП:

Опасно ј' државне затећи жице,
Не чини то, светла краљице.
На оно јуришем на ваља поћи,
Што ће полако и само доћи. (Пође).

КРАЉИЦА:

Не бој се, то је, мој чин, бискупе ...
Али, војводо, смотреност иште
Непренагљиват'.

ВЛАТКО:

Одредити рок,
То је, краљице, само твоја власт.

КРАЉИЦА:

Оклевање је отац поразу,
А наглост опет мати сваком злу.
Трпљиво чекат' на одсудни час,
То је врлиња слична јунаштву.
За то, војводо, прикрићеш твој смер

Маском, управо: осмехом мирним!

Мени остави љупкост пола мог,
Она све сумње зобље у клици,
Жене су вичније у тактици.
Многи државник част јој је од'о
Сад ... до виђења, светла господо.

(Удаљи се бискуп, за тим војвода. Војвода, дошав до врата, окрене се и погледа краљицу љубавним погледом, пуним чежње! Краљица се љупко насмеши).

ВОЈВОДА:

Ако ј' и твоја жеља, краљице,
Да делим срећу твоје близине,

Остаћу; на сјају погледа твог
Да ми се душа обилно гости
На топлом зраку твоје милости.

КРАЉИЦА:

О, не војводи! Пођи с бискупом ...
Данас си краљев. Шта оно рече?
„Проучићеш с оцем бискупом
Нове поруке из Унгарије“.

Проучићете их ... Просветлиће пут
Којим нам ваља смело похитат'!...
Кад сијне прва вечерња звезда
Мој ће те весник потражит' дома.
А сад збогом! Похитај о'ма!

(Војвода збуњен оде.)

КРАЉИЦА (с осмехом)

Ово су праве лакоме псине!
Дадеш им чина, дадеш батине ...
Сав свет им можеш у чељуост збити,
И вазда гладни, вазда несити;
Богатства, власти, све му дадох ја
И где га, подла, чак на мене зја ...

Мислиш, будало, љубави има
На висинама, на престолима?
И управ шта ће та љубав људма.
Тек да тамнује у мрачним груд'ма.

(Тргне се и ухвати за груди)

Зар си и ти тог живота орно?
Буниш се дивље и непокорно?
Та људска рука и лава смири!
Не дам твом жару да се распири!
Док је моје воље, ти си само сен.

(Бори се)

Ал' не, не ... срце... ево твој сам плен!
(Плесне у дланове. Уђе дадиља).

Вигез, што га звах ...

ДАДИЉА:

Ту је и чека ...

КРАЉИЦА:

Нек' уђе!

(оде дадиља)
Храбро ваља издржат'
Поглед му мио и неодољив ...
Тако ми је драг, тако ми годи —
И чини ми се свуд за мнош ходи
Дању сунчан блеск, ноћу буктиња.
(Уће Велика као млад витез).

ВИТЕЗ:

Позвала си ме, светла краљице.
КРАЉИЦА (за се)
Увек тако леп! (Витезу). Ретко се виђаш
У нашој дворници, млади витеже,
Кад се господа властели купе ...
Реци, шта ради твој стриц Вечерин?

ВИТЕЗ:

Прати звезда ток ...

КРАЉИЦА:

Ноћу. А дању?

ВИТЕЗ:

Или је са мнош ... или уз краља.

Сад оде у лов ...

КРАЉИЦА:

Стрелац је вешт?

ВИТЕЗ:

Кажу, краљице.

КРАЉИЦА:

А твоја стрела?

ВИТЕЗ:

Како је ретко одапињемо, знаш,

Онако слабо и погађа циљ ...

На смеј сам само вељим војводом!

КРАЉИЦА (За се)

И твоја стрела погађа, момче.

(Гласно)

Од сад ћеш са мнош полазит' у лов,

Ти пуштај стреле, а ја соколе! ...

Кад се уморим, сешћемо, је ли,

И причати ... (Тргне се) Да, шта хтедох рећ'?...

И сам на дому кад си, шта радиш?

ВИТЕЗ:

Читам.

КРАЉИЦА:

Библију?

ВИТЕЗ:

Не.

КРАЉИЦА:

Па онда шта?

ВИТЕЗ:

Јеретички спис.

КРАЉИЦА:

Гле! Занимљиво.

Не презаш од цркве?

ВИТЕЗ:

Не презам, госпо.

Свака књига, мним, јеретичка је,

Која је изван писма светог ...

Моја о вери речце ни једне ...

У њој све саме песме биране

Српске и грчке, па и латинске.

У песмам' пуно лепоте сваке:

Витештва, вина и шале лаке.

Па и робова и златном кову

Царице, што је љубављу зову.

КРАЉИЦА (тргне се)

Зар не и цара? ... Па реци ми де,

Знаш ли, витеже, на изуст коју?

ВИТЕЗ:

Хоћеш о љубави, вину ил' боју?

Знати ћу сваку, коју речеш ти

Светлости!

КРАЉИЦА (за се)

Пред тобом сам мрак (на глас)

У срцу ми ври ...

Реци ми једну, коју хоћеш ти ...

ВИТЕЗ:

Песма о вину да ли бити сме?

КРАЉИЦА:

Не.

ВИТЕЗ:

Тад о љубави, којој служе сви?

КРАЉИЦА (климне главом)

Својој си вољи надгосподин ти ...

ВИТЕЗ (у први мах тихо, па све јаче, најзад ва-
трено):

У свету су царства многа,

У царствима многи, град,

Ал' најлепши онај замак

У ком' живи витез млад ...

Добра срећа све му дала —

Пронесе се светом хвала.

Сретно ме се сваки живи ...

КРАЉИЦА:

Чуди ... Диви!

ВИТЕЗ:

Два се пука завадише,

Заметну се крвав бој;

Дигоше се витезови,

Сваки води народ свој.

Крваво се борци бише,

Кад се силе сударише,

И наш витез рањен тада ...

КРАЉИЦА:

Доле пада.

ВИТЕЗ:

И борба се преборила,

Умукао крш и лом,

Витезове оборила,

Ту им јадни вечни дом.

А кад поноћ глуха стиже

Из мртвих се витез диже,

Око њега болна, сама ...

КРАЉИЦА:

Јад и тама ...

ВИТЕЗ:

Патником је Бог пратилац,

Утешну им помоћ да,

Обамрле васкршава,

Сваку бољку видат' зна.
Рањенику отац био,
Па га болна поверио
Властелину добру, вељу —
КРАЉИЦУ:

Родитељу.

ВИТЕЗ:

У старога господина
Герка мила, љиљан цвет,
Узабран је гор' у небу,
Анђелима доле снет ...
Уз оца је скривен цвао,
Рањенику душу дао.
Љубављу се диже, крепи ...

КРАЉИЦА:

Витез лежи.

ВИТЕЗ:

А кад јунак с одра скочи,
Свог се коња латио,
Отиште се, а њезин га
Сузан поглед пратио.
„Морам, душо, дому поћи
Натраг ћу ти опет доћи;
Чим пролеће из сна прене ...
Ево мене“ ...

Отишао, не дошао,
Живи живот црн и пуст —
А то срце девојачко
покрио је облак густ.
Гледа своју судбу црну
И у маглу, у свет прну —
Кад се сретну, крај је свему, —
Тешко њему!

(Влатко се појави и стане у вратима. Витез га опази и викне јаче, гледећи у њега)

Тешко њему!

КРАЉИЦА (у заносу)

Јест, неверниче, тешко теби!

ВЛАТКО (поражен)

Мени, краљице?

КРАЉИЦА:

Даље, витеже!

ВИТЕЗ:

Да л' је жив не знам, ил' је погин'о.

Позно се плоди злог чина беру —

Промисао ће казнит' неверу.

(Погледа мрко војводу и оде.)

КРАЉИЦА (за се. К срцу)

С тобом се не да лако ратити,

Али ћеш и ти много патити ...

(Војводи, који се међу тим приближио и пошто виде, да нема витеза).

Војвода?

ВЛАТКО:

Прости, светла краљице.

Овога часа стиже властелин ...

Дође до краља ... хоће преда те ...

Суморан много ... На дворишту коњ,

Што га донесе, паде ... мртав је ...

Заповедаш ли пустит' гласника?

КРАЉИЦА (да знак да уђе):

Реци, војводо! Шта то може бит'?

ВОЈВОДА:

Не знам, краљице.

(Уђе властелин)

ВЛАСТЕЛИН:

Долазим, светла, од господина ...

Не доносим ти најлепше гласе.

Из града здраво излегосмо сви

Напред соколари, за њим псари,

Соколи кликћу, огари штекћу,

Господа напред, господа зади,

У среди светли јахао је краљ.

Срчани пастуси разиграли се,

А краљев парип махаше главом,

То увија врат, то упорпнице.

И прилажаше брижан коњушар,

Ал' му господин приступ закрати.

Кад пребосмо мост, сависмо гори,
И око стено обилажасмо,
Што се над реком диже високо,
Степњавајући пута узину ... Ту...
(госпо, морам истину ти рећ)
Разжарачена зазре кљусина ... И ...

КРАЉИЦА:

Збори брзо!

ВЛАСТЕЛИН:

И благочастивога
Несретна хала из седла збаци,
Падне на стење, оштре кршеве,
И ... прости, даље не могу, госпо ...
Сиромаси наш краљ!

Много је јадан ...

КРАЉИЦА (поражено)

Боже! и баш сад!

ВЛАТКО:

Храбро, госпођо!

ВЛАСТЕЛИН:

И господи сва, скочише с коња,
И подигоше благочастивога,
Сабљама сеци младе цериће,
На окресане сложи облице
Липово грање, своје плаштеве. —
На та носила положише га.
(Чују се фанфари, жагор, метеж)
И тужна пратња ево долази.

КРАЉИЦА:

(Седнув у столицу, покрила лице рукама)

БИСКУП (нагло ушав, приђе краљици)

СТИШАЈ СЕ, ГОСПО; ДОБАР ЈЕ БОГ ...

РАЗВЕДРИЋЕ МРАК, И УТЕШИТ' НАС.

УВЕК СИ БИЛА ОДЛУЧНА, ХРАБРА ...

ТА МОЋ И ЈЕСТЕ ЗА ОВАКВЕ ДНЕ!

(Унесу господи краља на хрстовим носилима. Он лежи на зеленом гранчицама, по којима су разастрти господски лаки плаштови. Поставе га на средину сцене).

КРАЉИЦА:

Господине мој!

КРАЉ (види се да јако пати од боља. Мало пома-
ло предигне се, али само у неколико).

Једва и тол'ко дићи се могу...

Угрувах се сав.

Уганух ногу.

На што сузе те? Видаре амо!

Спасават' живот, да покушамо

Доведите ми мојега сина! ...

Одмах улака по Милутина!...

(Вечерин радостан за се)

С Богом! Одох на крили орљи (Оде).

КРАЉ:

Прости, оче мој, остарели седи!

Ожалостих те и увредих!

Ужасни боли ... тиштање ... и сев

Оче, оче мој, ово је твој гнев ...

Видим ти стас и лице драго,

Нагни се на ме; гледни ме благо!...

На души ми је терет и тмина

(Нагло и громко)

Кажем вам одмах по Милутина!

Клоне на носила.

КРАЉИЦА (скочи запрепашћена)

По Милутина? Све је пропало,

Опет о престо да се силе пру ...

ВЛАТКО:

Не бој се, светла, Влатко је још ту.

(Краљ се предигне, узму га под руку и помогну му
прећи у другу собу.)

КРАЉИЦА, (поражена, за њима.)

ВЛАТКО (Остав сам одлучно):

Или ћу пута к престолу наћи,

Ил' ће на свагда мој планет заћи.

Шта ми се слепом усуду хтело,

Кад згоди краља? — А сад — на дело!

Станиша!

ЧЕТВРТИ ЧИН

(Велики отворени ходник на стубове. Кроз стубове види се врт, осветљен месецом. Појави се Влатко, ходећи опрезно. За њим ходи Станиша.)

ВЛАТКО:

И опет време постаје бурно
И опет ваља радити журно...

Станиша!

СТАНИША:

Ту сам, господине мој.

ВЛАТКО:

Одмах се спреми и поћи на пут у Хум.

СТАНИША:

Одмах? Крећем се... ал' реци: што?

ВЛАТКО (поверљиво)

Милутин мора на онај свет!

А ако у путу улака каква

Сретнеш, и њега — пошљи ђаволу!

СТАНИША:

Воље сам твоје неми вршилац.

ВЛАТКО:

Јаван је напад дело опасно.

Преча је стаза: мучко убиство!

СТАНИША:

Готов, војвода. Само једну реч:

Је л' то заповест светога краља?

ВЛАТКО:

Краљ је никада порећи неће...

Ал' шта и тај краљ: ту је краљица.

Остављам даље твојој мудрости,

Играчка једна мачем ил' ножем:

И твоји шпази перпера пуни

И достојанство...

СТАНИША:

Доста, војводо!

ВЛАТКО:

Твоја је верност степеница,
Којом се попех до овог врха.
С места на дело! Путуј с вихором!
Незнан к'о сенка, к'о невиђен дух!
(Оде ка краљичиним собама)

СТАНИША:

Баш степеница и ништа више?
Ти вазда у вис, ступањ по ступањ,
А ја све доле по низинама...
Хм! степеница и ништа више!
Е нећеш даље по њој, војводо!
Данас ће с' бојме под тобом срушити!...
Доста сам био твоја подлога,
Савезник веран, али без дела...
Данас ћеш скупо сву пљачку платит'
(Појави се Бечерин.)

ВЕЧЕРИН:

Ту си, Станиша? Баш тебе тражих
Јеси ли вољан задану веру
Искупити сад?

СТАНИША (за се)

Цена ми скаче... (Гласно)

А за што да не?

ВЕЧЕРИН:

Војвода Влатко спрема заверу,
Ти, младићу, склон' се и чекај
Скоро ћеш добит моју заповест
А сазнаш ли што јави ми одмах! (Младић оде).

СТАНИША:

Знам.

ВЕЧЕРИН (изненађено):

Знам?

СТАНИША:

И тражи заверенике.
Сад ме шиљаше право у Хум?

ВЕЧЕРИН:

Хум!

СТАНИША:

Да мучки смакнем...

ВЕЧЕРИН:

Оца зар?

СТАНИША:

Не — Милутина.

ВЕЧЕРИН:

Ужасан лицеж!

СТАНИША:

Његово гвожђе

Не хвата више. Безбројне жртве

Из гроба вичу: чувајте га се!

Па онда...

ВЕЧЕРИН:

Онда?

СТАНИША:

Круна вапије:

Ослободите ме од одметника!

ВЕЧЕРИН:

Савезници смо. Стрпљењу је крај!... Ја нисам
звездар.

СТАНИША:

Ни ја слуга, знај!

ВЕЧЕРИН:

Нећу ништ' да знам. Ти си мој, ја твој!

Где је војвода?

СТАНИША:

Оде краљици.

ВЕЧЕРИН:

Сам?

СТАНИША:

Код краљице су господа Угри,

С њима повише наше властеле

Преплашени су: смишљају нешто.

Шта? То ћемо зар сутра видети.

ВЕЧЕРИН:

Свакако неће ништа добро бит'.

У своје руке шчепаће силу краљица.

СТАНИША:

Моћна, одлучна!

ВЕЧЕРИН:

А ми?

СТАНИША:

Кукавице, и ништа више,

Допустимо ли да престо буде

Играчка једне обесне жене

И одметника, приог војводе.

ВЕЧЕРИН:

Тако је, друже. Мислим ка' и ти.

Ево ти руке на живог и смрт.

(Рукују се срдачно. — Нешто зашүшти.)

СТАНИША:

Неко приступа... склон'мо се брзо!

(Појави се краљица Катарина, с Влатком и дворкињом. Дошав на средину сцене журним кораком, обрне се дворкињи).

КАТАРИНА (дворкињи):

На часак одох с војводом у врт.

У моје одаје вечерас нико!

Приступа нема! Буде ли потреба,

Буде ли журба, ил' тако што —

Отвори прозор; свирком даћеш знак!

(Руком да знак и дворкиња се удаљи. Влатку).

Као што рекох, драги војвода,

Тренутак један не смеи губити (Тише)

Оде ми улак за Милутином?

ВЛАТКО:

Овога часа испратих му — смрт.

КРАЉИЦА:

Нисмо криви ми — то му судбина...

Бискуп ће Урбан сломити краља,

А грофови ће српску властелу.

А кад се опет разабере краљ

Престо ће бити моја својина —

(ласкаво војводи)

Коју ћу само делиги с тобом.

ВЛАТКО (лукаво):

Толика милост, моћна госпођо.

КАТАРИНА (лукаво):

Још само мало терет стрпљења

Тиштаће твоју чежњу, надање;

Још који час и сунце ведро

Обасјаће нас чаробним сјајем...

Тебе војводи?...
111

(Гледа га ласкаво, па онда рекне за се):

Послаћу небу! (Озбиљно. Одлучно). Војводи!

Садрж овога писма познат'ти.

Позвах овамо млада витеза.

И јуначан је и поуздан је,

Њему је дужност преча од главе.

Још ноћас журно све до границе,

Заповеднику угарске војске!

(Преда писмо Влатку)

ВЛАТКО:

Још овог часа. Улак је овде.

Жели ли можда светла краљица

Да му га сама у руке преда?

КРАЉИЦА:

Не... Твоја верност јамство довољно;

Ја одох у врт. Па се пожури!

Тамо ћеш примит, нову заповест. (Оде).

(Лукаво, ласкаво)

Месец и цвеће жељно чекају.

(Пружи му руку, коју војвода страсно пољуби.

Краљица полазећи).

Још једну речцу, драги војвода:

Која је сила на свету јача,

Ал' право кажи: љубав ил' престо? —

Одговор чекам тамо у врту.

(Журно оде у врт).

ВЛАТКО (остав сам. Подуже гледа за њом)

Па зар се и ту питати дуго?

Волим једнако једно и друго.

Чит'о сам некад где негде писа:

Љубав без власти цвет без мириса.

Твоје је срце к'о диван цваст —
Али је слатка сила и власт:
За обадвома душа ми жедни!
За то смо, госпо, путева једних.
(Плесне у дланове. Појави се витез).

МЛАДИ ВИТЕЗ:

По заповести светле краљице
Доброх овамо.

ВЛАТКО:

Ево ти писмо.

Одмах на коња! Не, не, зауздај
Дневи и ноћи и сунце и мрак
И као муња прелети путе!

И када стигнеш преко границе
У руке предај самом војводи,
Заповеднику војске угарске!

ВИТЕЗ (узев писмо)

Захвалан сам ти много, војводо.

ВЛАТКО:

А кад се вратиш краљица ће те,
Пред целим двором поздравит' витезом.
(Оде журно у врт)

ВИТЕЗ:

Мени витештво?... слепи јастребе!
Служио сам те да једног дана
Очима видим твоје силе пад,
Ругобо људска!

(Оде ка стубовима и рукама зове из десних стубова. Појави се Вечерин и Станиша).

СТАНИША:

Брзо овамо! Вук је у гвожђу!
Још само главу да му расмрскам!
Ово је, мислим, издаја краља...
Читај га, брзо. (Преда Вечерину).

ВЕЧЕРИН:

А што да не? Читати писма непријатеља
То није злочин, то је чак дужност.
Они нам свуда секу путеве,

Ми ћемо њихне рушит' мостове.
Слушај шта пише (чита):
„Краљ је уморан,
Пресго му поста досадан идол,
Пос'о државни ил' од нас крије
Ил' му с', моран, тромо одзива.
Клетим случајем ногу сломио
И на двор позва брата млађега.
Стигне л' Милутин, све је пропало.
Шилите журно убојну помоћ,
Ваља нам одмах узети круну
У наше руке. Мој син Владислав
Слаб је; њега ће заменит' мати,
А мајку шгитит' круна угарска...
Драгутин, као душевно болан,
Лишен ће бити краљевске власти...
Коју узимама у своје руке
Још сутра зором... Проглас је готов.

СТАНИША:

Завера граби к'о поплашен коњ,
Али је узда у нашој руци!
Сад брзо, друже, да се прикријем,
Нек Влатко мисли да сам пут Хума,
Док Милутин амо не стигне.

ВЕЧЕРИН:

Мој улак давно уграби на Хум,
Данас ил' сутра Милутин је ту...
Почех сумњати у промисао,
А сад увидех: да има Бога.

(Појаве се у дубљини грофови: Лајош и Михаљ)
Док вас прикљештим овом листином
Хоћу вам прснут' грофовска ребра...
Хајд'мо, другару, мојој одаји.
(Вечерин и витез нагло се повуку)

ЛАЈОШ:

Знаш ли, јуначе, где је краљица?

СТАНИША:

Не знам, грофови. Ал' желите ли
Говорит' с Влатком — у врту је там!

МИХАЉ:

Говорит' с Влатком... не разумем те...

СТАНИША:

Ко тражи сунце, погледа к небу;

Вреба ли гује, тражи ровове,

Где је кртичњак, там' и кртица...

Где шарен цветак и лептир тамо...

Разумете ли, светли грофови?

ЛАЈОШ:

Доста; прекрати говор ти дрзак!

СТАНИША:

Мени је, грофе, војвода мрзак...

Хе, можда има ко га и воли

Ал' мене срце за њим не боли...

Да ли верујеш у претсказања?

Ил' оно што човек понекад сања?

Е, видиш, ја сам сневао скоро:

Да сам у туђем потесу ор'о,

Па мишљах, јунак, а шта то мари —

Ал' јест грунуше будни чувари,

Све сами бесни отроци, себри —

Па свога орача по вити ребри...

ЛАЈОШ:

Бенаст ти говор презрења вредан,

А мач ми крви одавно жедан...

С места умукни! Склони се или...

СТАНИША:

Хе, хе, шалиш се, мој грофе мали.

Ми те молимо да збориш тише...

Иначе биће русваја више. (Чује се свирка.

Грофовима)

(Лајош га пресече очима и оде. Вечерин, Станиша и Велика прибу једно другом и смеју се грофу.)

ВЕЧЕРИН:

Са овим писмом сад право краљу!

СТАНИША:

Свршено је све; готова клопка!

Један по један већ на њој хопка,

Још сутра биће пацова пуна —

Неком и неком пресешће круна!

ПЕТИ ЧИН

(Појави се краљ, суморан; храмље поштапајући се, час дајући знаке од боли у ноzi. Кастелан му помаже. Позније уђу грофови и Вечерин).

ДРАГУТИН (говори преда се):

Пођем ли у врt... пођем ли спати,

Увређен отац свуда ме прати;

Хладним шапатам преклиње, моли:

„Амо, грешниче! душа ме боли!

Још нисам, сине, душом, дануо,

Како си у њу отров кануо“...

Где је краљица?

КАСТЕЉАН:

У врту.

КРАЉ:

Сама?

КАСТЕЉАН:

Оде с војводом.

КРАЉ (мрко):

Мојим демоном...

Је л' Милутин ту?

КАСТЕЉАН:

Улак је тамо.

Драги краљсвић с краљицом мајком

Путују амо...

КРАЉ (За се)

Чујем где виче:

„Крунокрадицо! И одметниче!

Не дам ти мира, не дам ти га да!

Докле и твоја душа ледена

Отрова овог не испије кап!...“

(Гледа некуд преда се. Појаве се опрезно грофови).

Где мој брод тоне... нема му врха,

Одбијам воду весло се крха...

Ала су хладни живота вали —

Небо никако да се разгали!...
 Ко сме то да се мог скута маше?
 Што л' ме та жавет узалуд плаши?...
 Вражјих духова читава трка...
 Гле једна звезда!...
 Ала је мрка!...
 Крајичак видим... и тај се гаси...
 То нису ветри, то су уздаси,
 Велике клетве великог јада...
 (Гледа горе)
 Стан', звездо! Проп' сам — ено је пада!
 (Полети напред, несигурним ходом; мало раније
 ушли, па га сад прихвате грофови. Поступно до-
 лазећи себи.)
 Ви сте грофови? Хвала вам, хвала...
 Крха ме само грозница мала,
 Глава, магнати, од бола пуца,
 Овде (показује орце) стотину чекића куца.
 Ту су жигови... ту ми се стужи...
 Па ми се чини земља се руши!
 (Уздахну дубоко)
 Храбро се болу отимам, не дам...
 Поћимо у врт да цвеће гледам,
 Да се надишем ваздуха чиста...
 Кад свет нас тишти небу би хтели...
 (Чује се свирка. Краљ се тргне)
 Свирка?... Из врта? Пст! Чујете ли?
 Ала је мека, ала нам годи —
 Из тешког у светле светове води.
 Поћимо (Опази Вечерина) А гле, овде си и ти,
 Хтео би, можда, са мнош зборити?
ВЕЧЕРИН:
 Господин' краљу, твој верни слуга...
ДРАГУТИН:
 И само небо је л' да се руга
 Златној прашини, краљевској сили?...
 Доста смо пута на кули бдили,
 Пратили звезде читаве ноћи —
 Дивили реду божије моћи:

Звезде се једна из друге роје
Ал' једне нема...

ВЕЧЕРИН:

Краљу, ево је.

(Прела му писмо)

ДРАГУТИН (Тргне се. Усправи се с обновљеном снагом. Грчевиго докопа писмо).

Познат рукопис! (Потрес и тишина).

Судбино стани, још нисам пао!

Најзад те ипак чврсто шчепао!

О оном што ме одавно мори —

Хтела не хтела, сад ми говори!

(Чита. Највећа тишина. Све већма и већма удубљује се у читање; бори се у души, набира боре на челу и најзад цикне: „Катарина!“ и сруши се. Вечерин и грофови полете му и прихвате га. Краљица гоњена Влатком дојури усплахирана на сцену. Влатко застане на вратима од врта и гледа изненађено и забезекнуто. Иза њега се појави Велика. Краљица, дотрчав до краља, стане, одане неколико пута. Видев краља онесвешћена, клекне преда њ и обори главу):

Господине краљу!

(Чују се фанфаре. Нагло улазе Јелена, Милутин и Евстатије са пратњом. Прибу му потресени).

ЈЕЛЕНА:

Сине мој драги!

МИЛУТИН:

Брате мој мили.

ДРАГУТИН:

(Дошав к себи упре поглед у мајку и брата Евстатија. Као из дубока сна).

Мене је ипак погледао бог;

Рањеном срцу мелем сте благи.

Пружи ми руку, о мила мајко!

Брате, владико, добро ми дошли!

(Одлучно)

Чуј Кастелане! Зови господу

На сабор у храм велике цркве!

Биће сведоци великог чина.

Тамо ћу доћи с дворском господом
И с мојим милим гостима с Хума.
ВЛАТКО (прилази к средини сцене).
Шта чиниш краљу? Сила је твоја
У мојој руци. Целој сам војсци
Заповедник ја!

ДРАГУТИН (громко)

Ти си неверник!

У тамницу с њим! Издајнику ће
Још данас судит' мој краљевски суд!

ВЕЛИКА:

Не дам га суду, краљу; он је мој...

Кривоклетнику и издајнику

Судићу му ја.

(Залеги се на војводу и прободе га. Војвода падне мртав).

Осветих своју девојачку част (Обори главу).

СВИ (запрепашћено)

Девојачку част.

ВЕЧЕРИН:

Јест, пред вама је

Моја Велика, с којом добох

И вребах тренут: да му одмерим

За подло дело праведну мазду.

ДРАГУТИН:

У земљу с њиме! и зарите га,

Утапкајте и заравните гроб

Да му се, подлу затре и траг...

А сад пођите у велики храм,

Чуј, Кастелане, зваћеш господу

На сабор у храм велике цркве.

А сад, господо, пођите цркви...

Тамо ће одмах доћи и ваш краљ (Евстатију)

Свети владико, пружи ми руку

И пођи за мнош. Доста ја судих,

Сад је твоја реч... Краљице устај

И пођи за мнош — та ја сам твој муж.

(Пође с краљицом, с мајком, Милутином, Евста-
тијем. Господа им се поклоне).

ЗАВЕСА

Промена

(Велика византијска црква. Најпре уђу два витеза и носе краљевске знаке. Стану с једне и друге стране часних двери, које су отворене. Затим уђе краљ у орнату, а за њим Евстатије).

ДРАГУТИН (дошав на средину храма)

Господе, дај ми храбрости, духа!

За твој глас свети немадох слуха —

Сломљеној души спасења треба;

Сита је земље и таржи неба...

О душо мучена пробуд' се., прени!

Отац увређен збори у мени,

И зове сина на старе груди —

Свог стада овцу која заблуди.

Упркос судби хтедох се пети,

И ето упорна како се свети.

Кад судбу силиш, она те ломи,

Напред те носи кораци хроми:

Обест је у рат на небо поћи

И тражит' што ће по себи доћи.

Нашто савести немира, гриже?

О сени очева — приђи ми ближе!

(Норажено, готово за се. К небу)

Ах, воља моја, колебљив дух мој!

Чујем те оче. Ево ме, ево.

Данас сам само твој послушни син...

Чврста ми воља да тебе слуша

Јест, нејак је још мој син Владислав,

Нек' буде тако како хоћеш ти!

(Пренув се узме одлучнији тон)

Свети владико!

ЕВСТАТИЈЕ:

Господине мој.

КРАЉ (клекнув)

Грешник је пред тобом, а не помазаник...

Олакшај ми души и чуј моју реч:

Кад становах тамо у дабрачком двору,
У мени се божји утулио глас,
И ја те увредих, светитељу добри,
Увредих много. Ти остави двор...
Од мог безакоња одврати лице,
Осудио гневан обесни чин...
Сад се, оче, кајем, стидим се од тебе
Опрости, враћа се заблудели син...
ЕВСТАТИЈЕ:

Устани мој краљу; Мени и пристоји
Трпеливо сносит' понижење тако.

ДРАГУТИН:

Да, ти си ме лепо саветов'о, оче,
Зборио си мудро и претио чак,
Загазих у грехе, к'о несретник свак'...
Ја ти се оглуших, и одметник постах,
Отео сам престо честитоме оцу,
Увредио тешко старачку му влас,
А данас се гнушам и славе и власти;
Куд' се год окренем, чујем његов глас:
Виче: „Јадни сине, зар те за то родих?
Неговах на крилу као росни цвет“...
ЕВСТАТИЈЕ:

Умири се, краљу... Бог је пун милости,
За то ти је давно опростио свет...
ДРАГУТИН:

О не збори тако... Опроштаја нема
Безакоњу моме... Ево овде глај!
Разуздане хале сикћу и бију се —
Па те светог молим олакшања дај!

ЕВСТАТИЈЕ:

Молимо се Богу... „Податељу“ мира
Да удане у те његов
свети дах...

ДРАГУТИН:

Ал' ја, свети оче, од молитве бегам,
Молитва господња задаје ми страх.

ЕВСТАТИЈЕ:

Ко с' искрено каје, моли и испашта —

И највеће грехе небо му опрашта.

ДРАГУТИН:

Из чаше кајања, светитељу добри,
Горак ћу оцат дању, ноћу пит'...
(јачим гласом)

А сада те молим да ми бreme скинеш
Трновога венца одавна сам сиг!

ЕВСТАТИЈЕ (устежући се)

Краљу.. (скине му круну)

ДРАГУТИН:

Само ока трен и гле! ишчезне
И лажна сјајност и таштина сва,
И из тог праха диже се феникс
И смео и свеж, — диже се човек!

(Обојица уђу у олтар на царске двери, које се за њима затворе. Појаве се: краљица мати, краљица Катарина, Милутин, грофови Мифаљ и Лајош и сва дворска господа. Сви заузму места код краљевог стола. Међутим, док улазе, хор пева тихо: „Од јуности моја мнози ме страсти“).

КРАЉИЦА ЈЕЛЕНА (Кастелану)

Где је краљ?

КАСТЕЉАН:

Ту је. Полазећ рече:

Одох у цркву. Њега праћаше
Свети владика. за њим однеше краљевске
знаке: жазал и мач —

Ено витези држе пред дверма.

КАТАРИНА (за се)

Страхујем; не знам ни сама зашто
Краљ је одлучан и тајанствен још
Тол'ка ме збиља изненађује...

МИЛУТИН:

Одавна, мајко, не бејах овде...

Ту ме, малена, некад крстише,

Овде код стола очињег стајах.

Па њему круна, златоткани плашт,

А ти се, мајко, смерно мољаше...

ЈЕЛЕНА:

Више ми годи не помињат' то...
Ништа на свету није вечито,
О томе вазда мисли, размишљај...
Срећа је само у царству неба
Тамо код светог божјег олтара.

(Покаже прстом на олтар. У тај мах отворе се царске двери и појави се Драгутин у иночком оделу, у раси и камилавци, са свећом у руци.)

ЈЕЛЕНА и КАТАРИНА:

(Врисну и полете му. Сви се за препасте).

ЈЕЛЕНА:

Шта учини то, мој добри сине.

ЕВСТАТИЈЕ:

Богу посвети остатак дана
Дадох му расу и камилавку
Да му кајање буде смерније
Ал' му монашког чина не дадох.
Нека се моли и нека ради,
Постом, молигвом да угре пута
К божјој милости и опроштају.

ЈЕЛЕНА:

Мој добри сине, да те загрлим (Загрли га)
ДРАГУТИН (матери)

„Мој добри сине“ Каква слатка реч!

Бити добар син, слабе је мати
Од златне круне и од престола!
Од данас, мајко, опет сам ти син,
Добар, послушан. Ти ћеш се молит'
Великом Богу да ми дарује
Опроштај мога увређеног оца.
О, Милутине! Драги брате мој!
Хоћу Србија да буде јака,
Да је се чувају, да је поштују
И пријатељ и непријатељ њен!
Та вазда беше воља очина,
А то је воља и брата твога!
Престолу треба мишица моћна;

(Милутину).

Што твоме брату небо одузе
Теби је, веруј, дало обилно...
Рука ти чврста, воља још јача,
Неће с' свијати пред туђом силом —
Снажног и мудрог... тебе хоће Бог!
Смрт сваком ко се престола маши!
Приђи свом брату и опрости му (Загрли га)
Свети владико!

ЕВСТАТИЈЕ:

Пресветли краљу!
Вазда послушни твој молитвеник
Чека твоју реч — вољу владарску.

ДРАГУТИН (Свечано):

Молимо оца нашег владика
Да круном српском, што му је дадох,
Увенча главу нашега брата.

(Изнећабење)

ЕВСТАТИЈЕ:

Имам ли власти?

ДРАГУТИН:

Ја ти је дајем.

МИЛУГИН:

Али, брате мој...

ДРАГУТИН (господи)

Плашт му огрн'те! Одмах, господо, заповеда краљ!

(Огрну плаштом Милутина)

Ја, Драгутин краљ, силазећ' с престола,

Пењем на престо својега брата

Кличем: живео краљ наш Милутин!

ГРОФОВИ (Нагло)

Шта чиниш то, господин' краљу?

УРБАН:

У име краља од Хунгарије

Не одобравам, ништим овај чин!

КАТАРИНА:

И ја, краљица, подижем протест

У име своје и свога сина

У име права оца мојега

Апостолскога краља Угарске!

ДРАГУТИН:

Али, господо, одобравам ја!

То је последња краљева воља,

Бившега краља његова зета...

Пиши бискупе: Да спере грехе

Што му их љубав тастова зада

Положи пљачку... трнову круну

(Баци јој пред ноге лист).

А ти, у миру, читај овај лист

Стрелу, којом ме овде прободеш! (Матери)

Приђимо, мајко, да му пре свију

Ми целивамо краљевску руку!

К Р А Ј

ПОГОВОР

Трнова круна, драма у пет чинова Милорада Поповића Шапчанина (1847—1895), четврто је драмско дело овог писца објављено у библиогеци „Драмска баштина“ (I колс — *Богомили*, II коло — *Душан Силни* и *Госпођица као сељанка*). За разлику од претходних драма, *Трнова круна* не само што није штампана, већ није доживела ни своју реализацију на сцени. Који су узроци томе можемо само да нагабамо. Незнатна литерарна вредност овог историјског комада који се бави догађајима на двору српског краља Драгутаина*, сигурно је један од основних разлога, или је драма била, једноставно, заборављена.

Шапчанин је *Трнову круну* написао 1892. године, дакле у последњим годинама свога живота и пред крај свог управниковања у Народном позоришту у Београду (1880—1893). Непосредно после пишчеве смрти ондашња штампа забележила је под насловом *Посмрцад Милорада П. Шапчанина* да су иза покојног српског песника остале у рукопису драме, нештампане и неприказане, *Трнова круна* и *Хипатија*.

* Драгутин, српски краљ (1276—82), син краља Уроша и краљице Јелене, зет угарског краља Стефана V. Помагала га Угарска, па је напао оца, збацио га с престола 1276, и сам завладао; 1282. на сабору у Дежеву уступио је престо брату Милутину, а за себе задржао само северне крајеве Србије. Умро 1316; сахрањен је у манастиру Бурђевни Ступови.

„У *Трновој круни* се описује дворски и великашки живот за време краља Драгутина, а у *Хипатији* се износи филозофка истога имена, коју су Хришћани 415. год. убили због њезина политеизма. Пок. песник је у друштву својих пријатеља говорио, да му је *Хипатија* најбоље драмско дело. Желео је, да ту своју драму преведе на немачки и да је да приказати на којој немачкој позорници. Ту је своју жељу понео собом у гроб.“ (*Бранково коло*, бр. 6/18/ јул 1895, стр. 29).

Разне управе Народног позоришта у Београду размишљале су једно време о сценској реализацији *Трнове круне* и чак је неколико сезона стављана у репертоарске планове. У *Годишњаку* Народног позоришта за сезону 1898/99. се наводи да се управа Краљевског срп. Нар. поз. нада да ће у наредној позоришној сезони моћи извести и две поменуће драме, а *Годишњак* следеће сезоне 1899/1900. бележи да је драма *Трнова круна* већ подељена и да је држано неколико проба. Напомиње се, такође, да је овој драми дато првенство над *Хипатијом* „којој је предмет стран“. Ове две драме помињу се и у репертоарском плану у *Годишњаку* 1900/1903, а затим, по свему судећи, падају у вишедеценијски заборав.

Рукопис драме *Трнова круна* сачуван је у оригиналу и чува се у Рукописном одељењу Музеја позоришне уметности Србије под инвентарским бројем 17161.

Пети чин драме задао је Шапчанину, судећи по многим пишчевим интервенцијама на тексту, много мучке. Приређивач је поштовао пишчеву коначну верзију, али, на жалост, сам крај драме недостаје. Можемо само да нагађамо да ли је изгубљен, или ни сам Шапчанин није нашао драматуршки и естетски задовољавајуће решење. Једина допуна приређивача св „л и ц а“ која су у оригиналном рукопису изостала.

ОЛГА МАРКОВИЋ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

До сада објављено:

ПРВО КОЛО

Панта С. Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Милун Т. Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Милорад Шапчанин
БОГОМИЛИ

Илија Вукићевић
ЛЕПА БУЛА

Живко М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОБИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Бурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

Издавач
Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Одговорни уредник
Миодраг Букић, директор

Главни уредник
др Зоран Т. Јовановић

Приредила за штампу
Олга Марковић

Ликовно-техничко решење
Ново Чогурић

Штампа
ГИП „Нови дани“, Војводе Бране 13

Тираж: 500 примерака

Књига изашла из штампе: августа 1995.

СР — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1/.2—2

ПОПОВИЋ, Милорад

Трнова круна : драма у пет чинова / Милорад Поповић Шапчанин. — Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1995 (Београд : Нови дани). — 124 стр. ; 16 см. —

(Библиотека Драмска баштина ; коло 2, књ. 3)

Тираж 500. — Стр. 119—120 : Поговор / Олга Марковић.

ИД=39709708

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОБИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Бурбевић
ЛАЖНА ИСПРАВА